

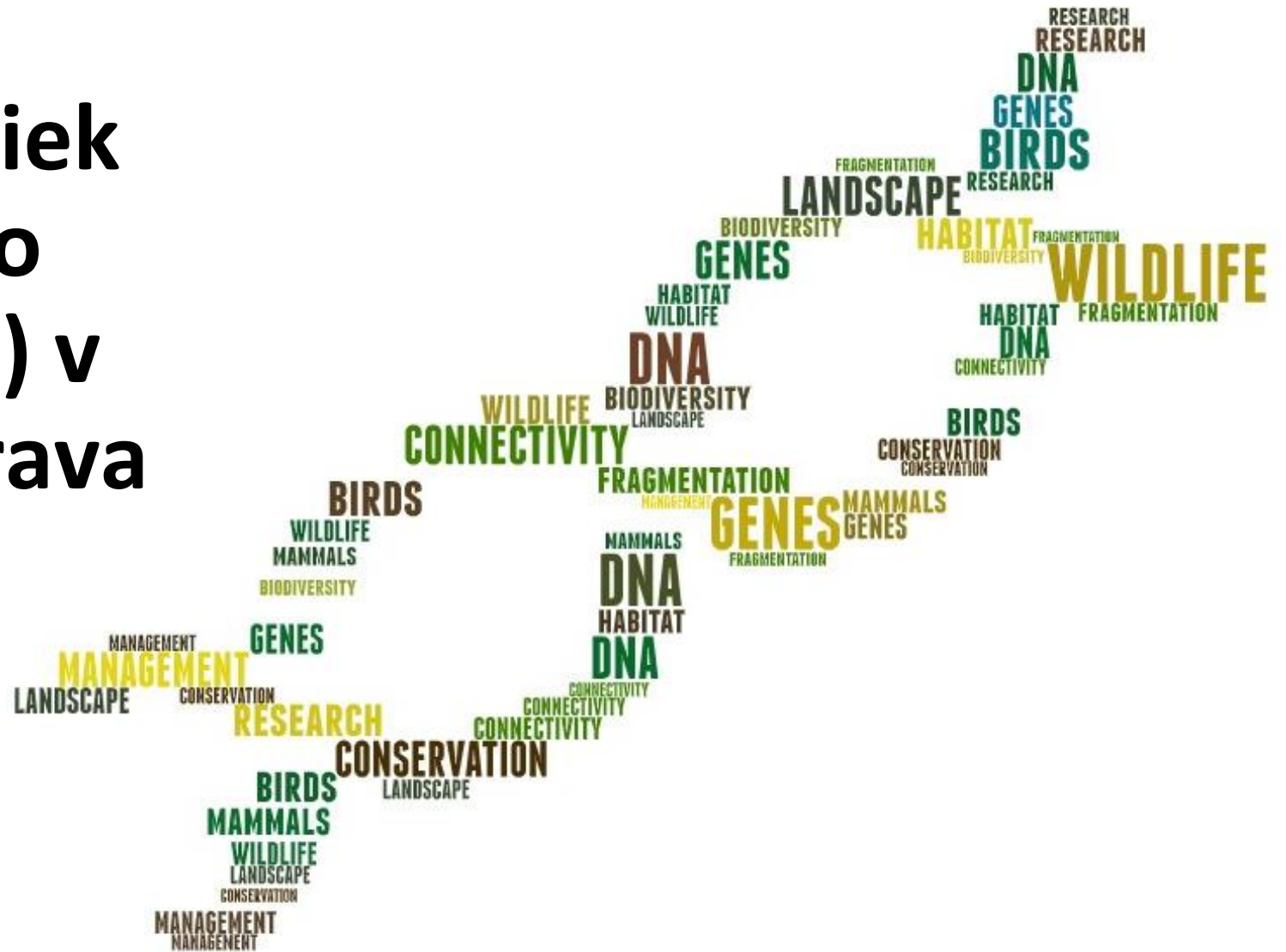
DNA analýza biologických vzoriek hlucháňa hôrneho (*Tetrao urogallus*) v regióne Horná Orava

Peter Klinga

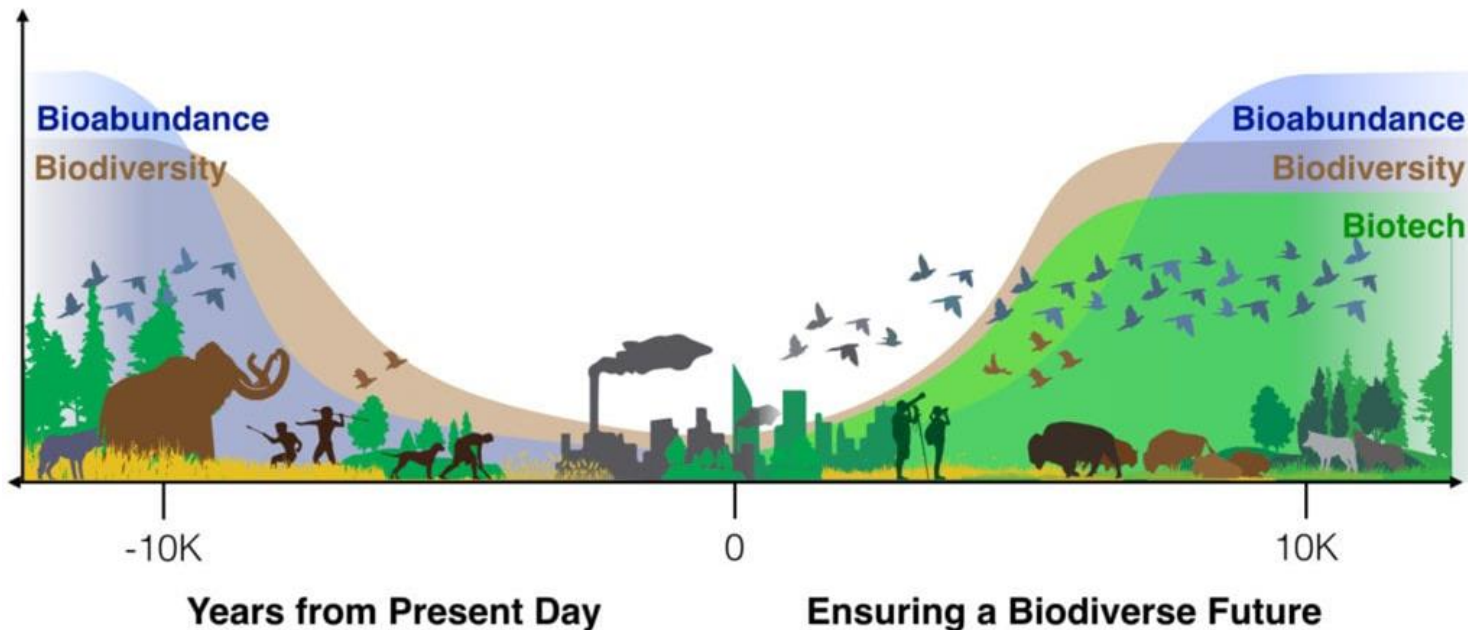
Lesnícka fakulta, TUZVO,

peter.klinga@gmail.com

05.02.2024

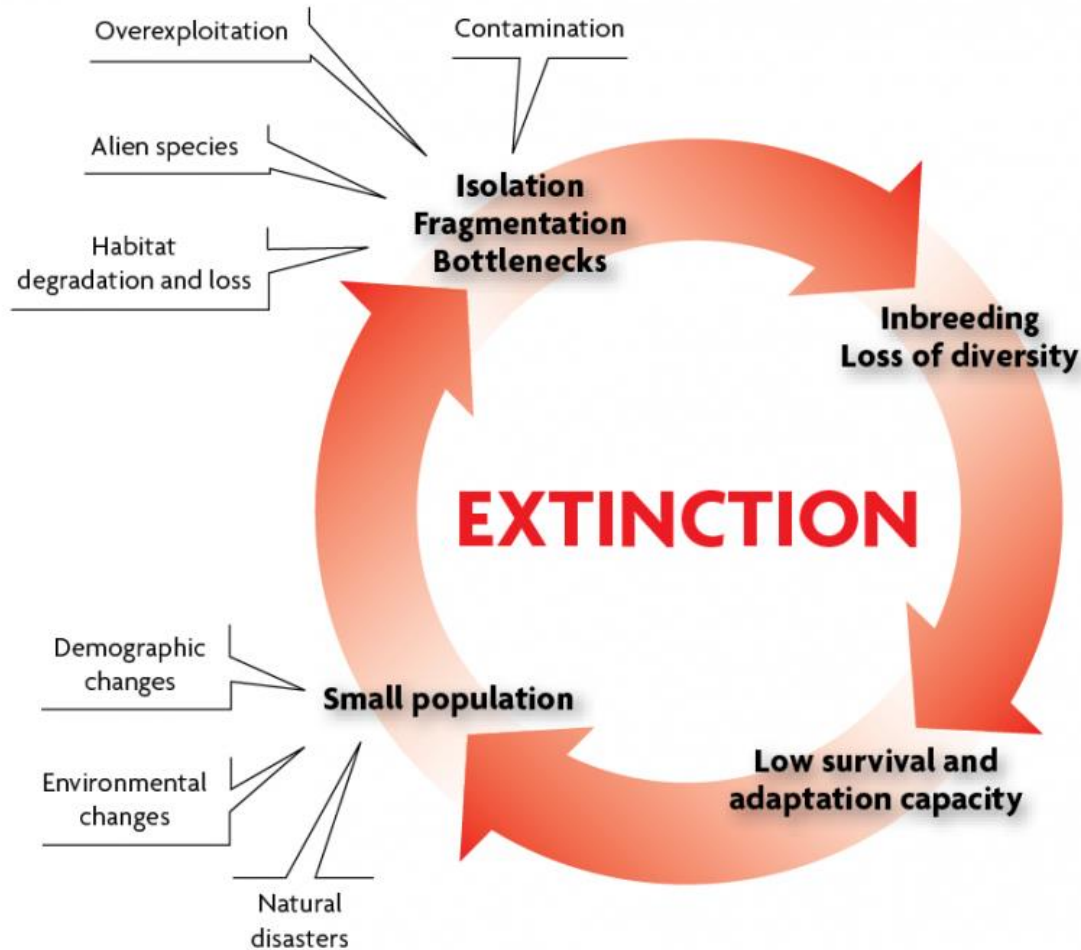

Význam ochranárskej genetiky

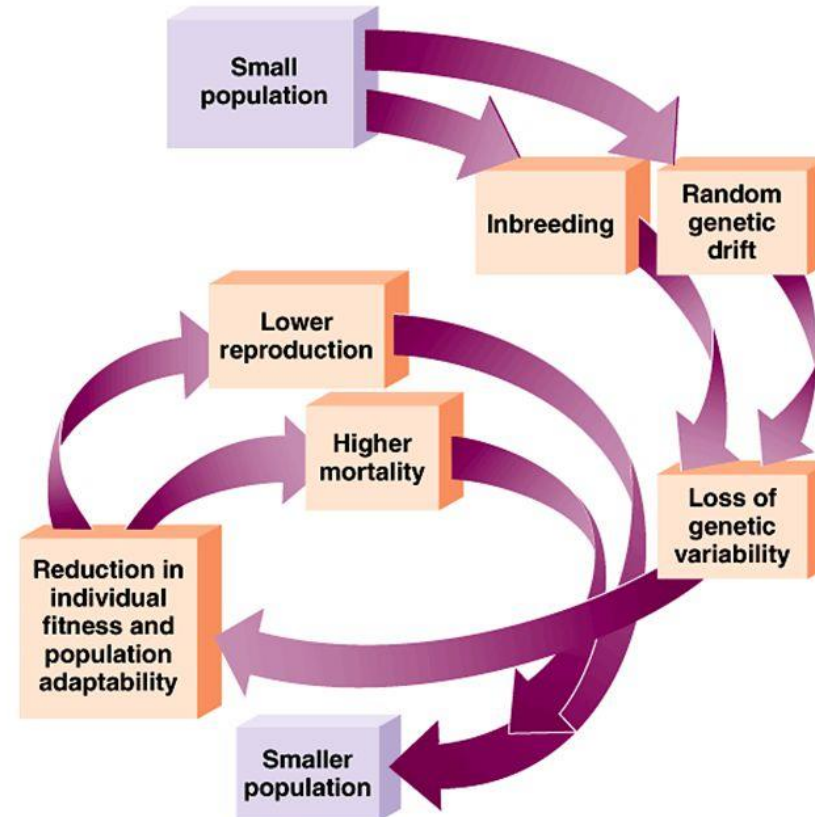

- Ľudia svojou činnosťou ovplyvňujú životné prostredie, a tým aj populácie organizmov v okolí, ich genetickú diverzitu a tok génov medzi populáciami druhu.
- Nadmerný lov, poškodzovanie a strata habitatov môžu ohroziť živočíchy, rastliny a ostatné organizmy.
- Genetika sa zaoberá dedičnými charakteristikami a génmi, ktoré ich ovplyvňujú.

Ochránárska genetika

The Extinction Vortex:

Genetická diverzita (premenlivosť, variabilita) základ pre adaptácie a evolúciu

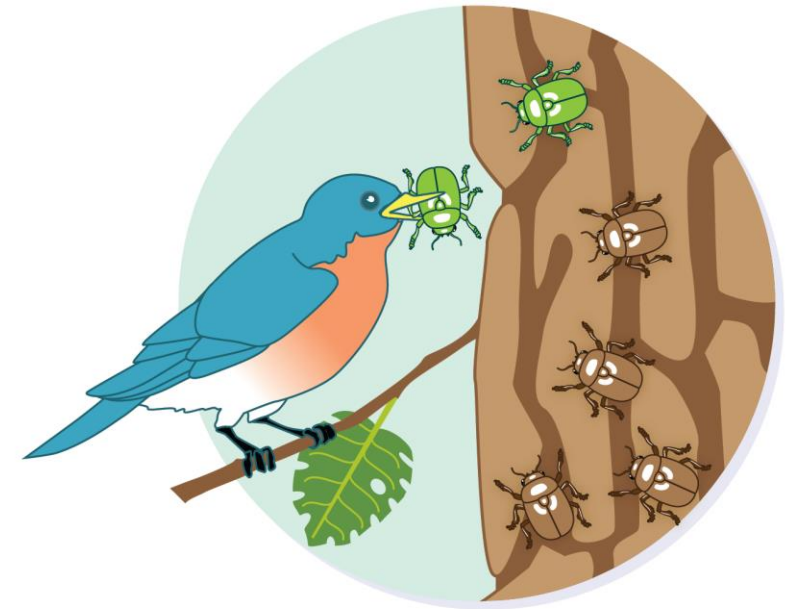

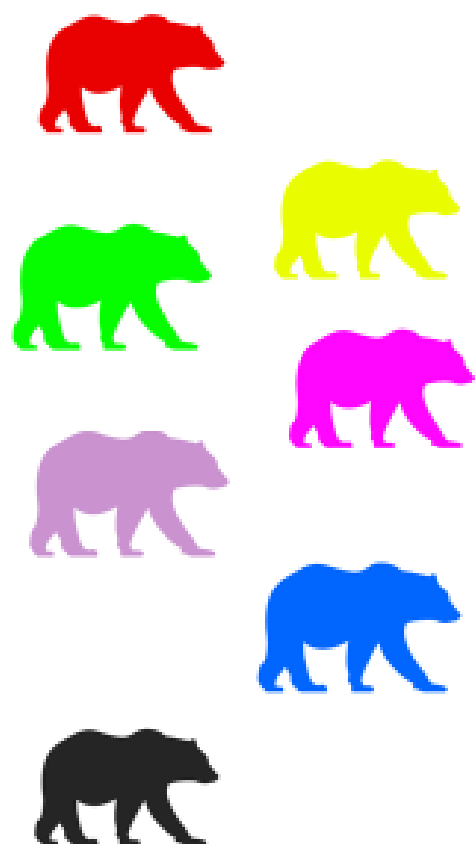
Prevládajúci biely variant motýľa sa v dôsledku znečistenia ovzdušia a smrti lišajníkov prispôobil tmavému pozadiu v dôsledku **predácie = prirodzeného výberu**.

Farebná vlastnosť sa prenáša z rodičov na potomstvo prostredníctvom **genetickej dedičnosti**, ktorá je založená na **genetickej premenlivosti**.

Evolučné mechanizmy efekt zahrdenia, efekt zakladateľa

- Genetická diverzita druhov sa neustále mení,
- Nie je dôležité koľko jedincov sa práve v populácii vyskytuje, lebo iba jedince, ktoré odovzdajú svoje alely ďalšej generácii sa podieľajú na zachovaní genetickej diverzity v budúcnosti.
- Efektívna veľkosť populácie základný parameter sledovaných pri štúdiu genetickej diverzity
- Ak raz niektorá alela zanikne, už sa nikdy neobnoví.

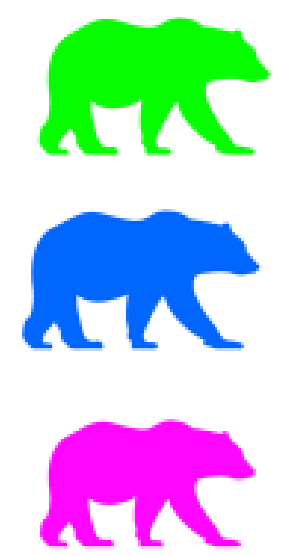

**Efekt
zahrdenia**
(prírodná
katastrofa,
patogén)

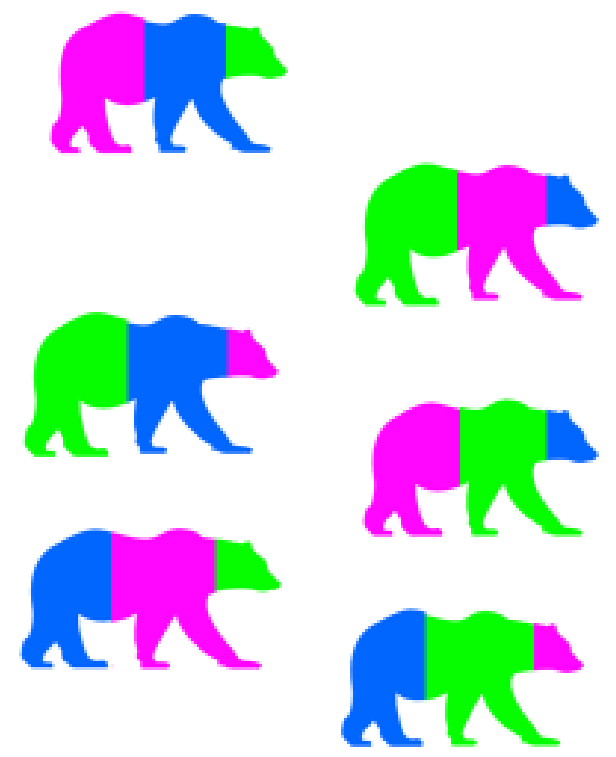
**Efekt
zakladateľa**
(osídľovanie
nových oblastí)

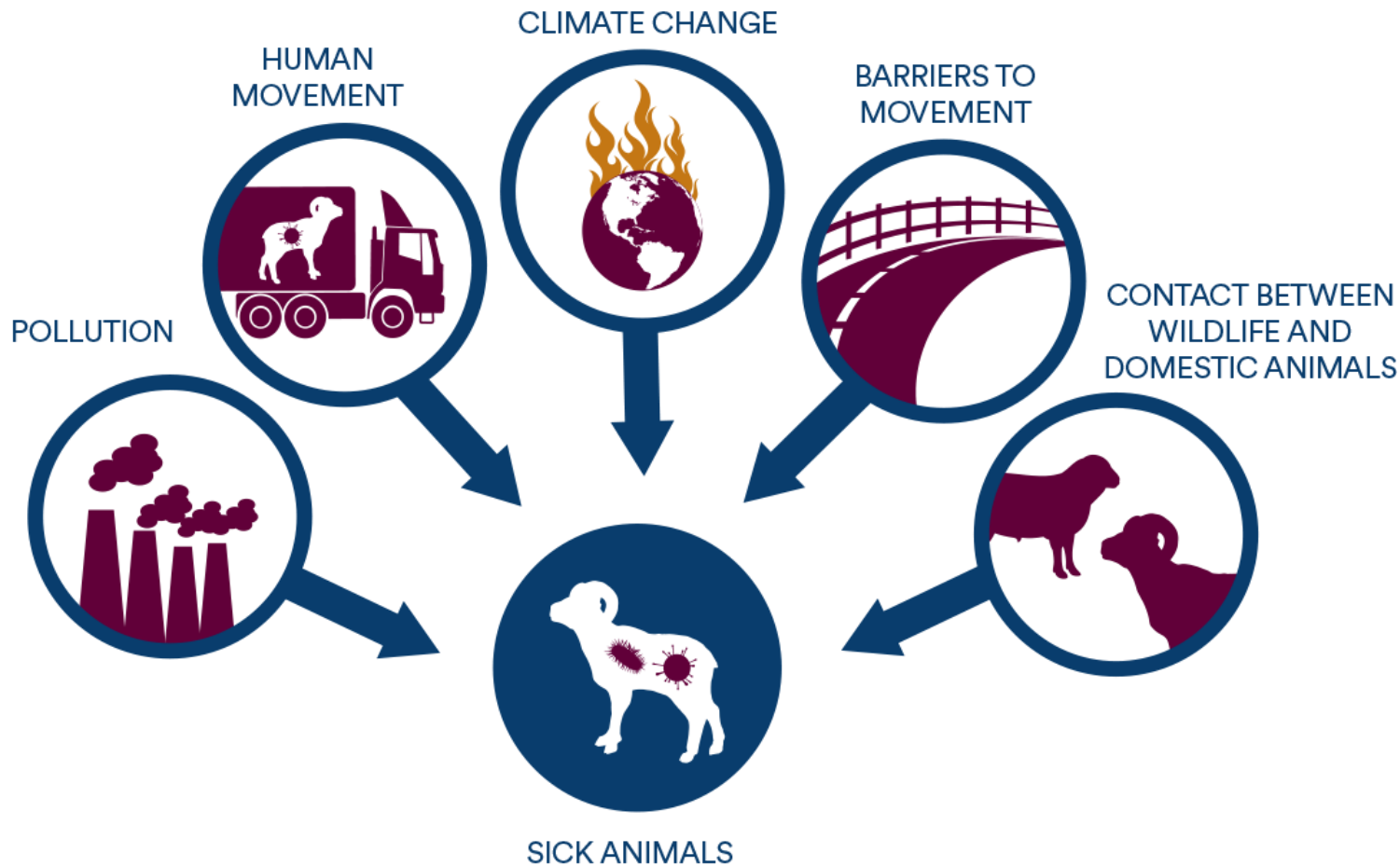
Nová
populácia

Nová
populácia

Genetický monitoring

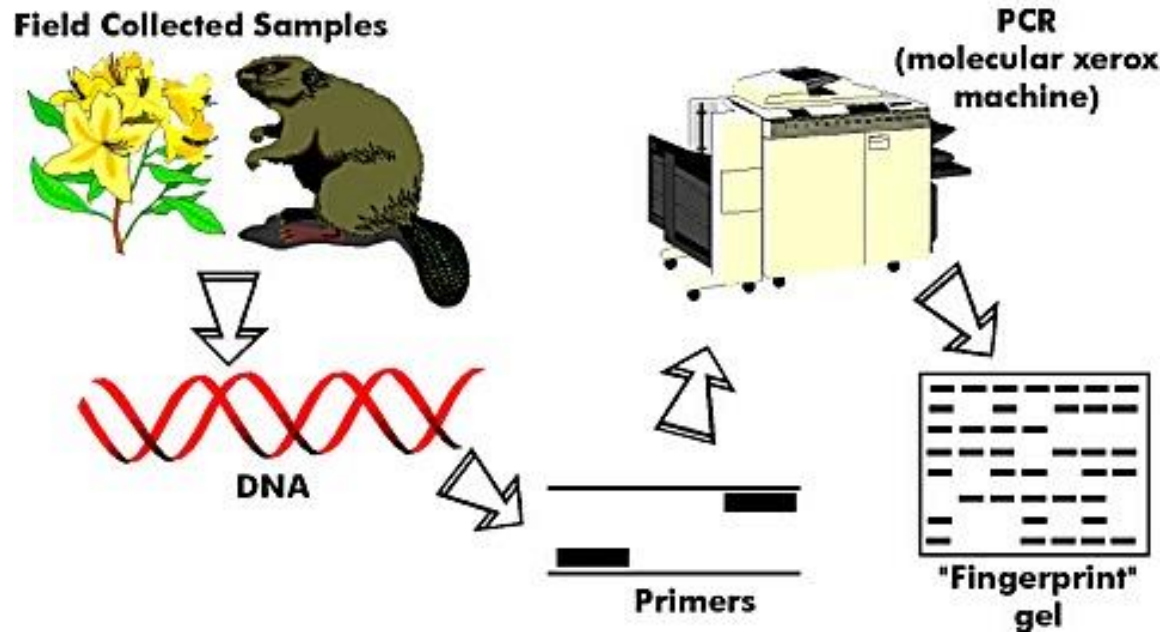
<http://www.wildlifegenetichealth.org/projects-research/wildlife-disease-ecology/>

- odhad **genetickej diverzity** určitej populácie v **minimálne dvoch** časových obdobiach.
- Pravidelný Odhad **početnosti a denzity**

Ciele:

- Genetické zdravie populácií v čase,
- Identifikácia ohrození,
- Usmernenie ochranárskych opatrení a stratégií.

Genetický monitoring = komplexný prístup

- Genetické + ekologické + demografické údaje
- Nástroj pre **včasné manažmentové opatrenia**
- Informácie **problémoch malých populácií** súvisiacich s efektom zahrdenia a zakladateľa
- Informácie o **zmenách početnosti, pomeru pohlavie**
- O **schopnostiach prekonávať bariéry** v krajine (izolácia vzdialenosťou, prostredím, schopnosťou adaptácie)
- **Nízke náklady** – postačuje 30-50 vzoriek geneticky nepríbuzných jedincov za študovanú populáciu resp. genetickú skupinu.

Väčšina programov starostlivosti a záchrany neberie do úvahy genetický monitoring!!!

Genetický monitoring v Európe a na Slovensku

nature ecology & evolution

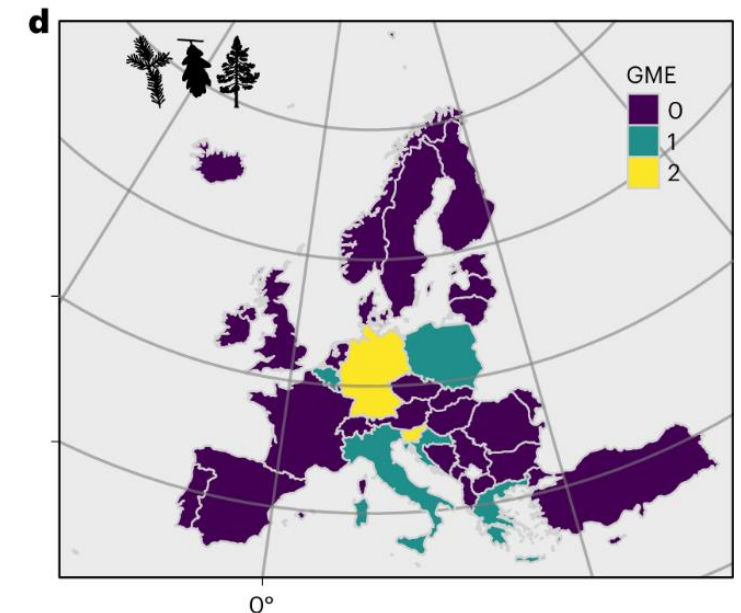
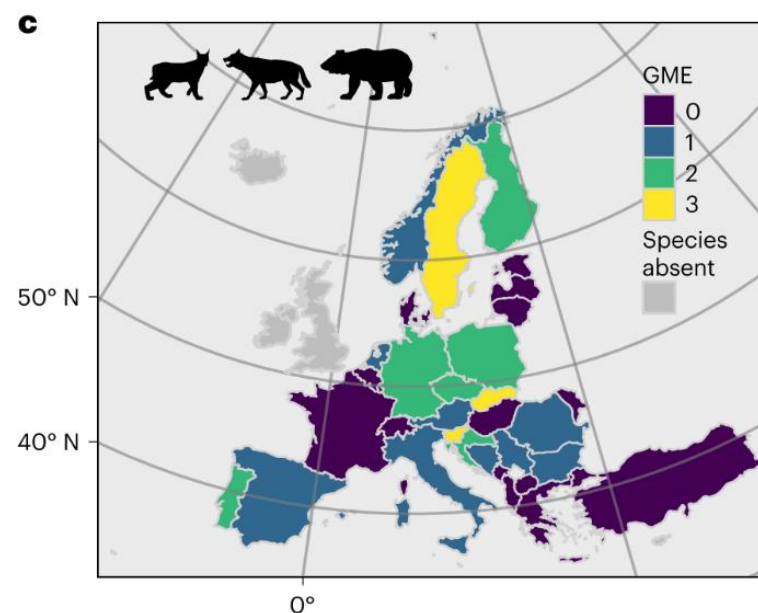
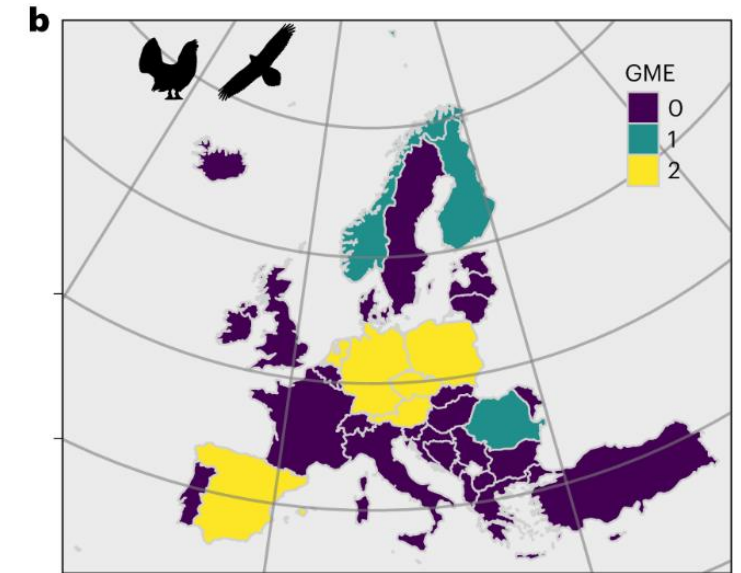
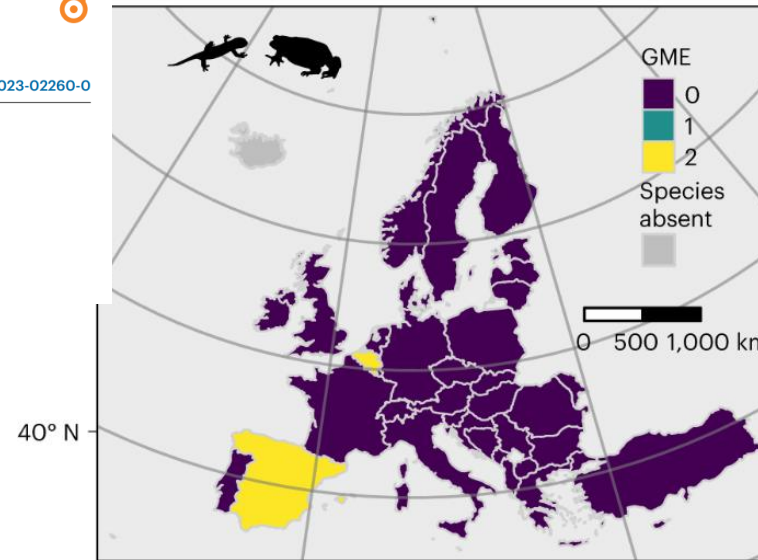

Article

<https://doi.org/10.1038/s41559-023-02260-0>

Monitoring of species' genetic diversity in Europe varies greatly and overlooks potential climate change impacts

- Do roku 2021
- jednorazové štúdie, sústredené na genetické odhady početnosti šeliem
- potreba systematicky monitorovať menej charizmatičké organizmy (obojživelníky, lesné dreviny, lesné kury a iné).
- potreba **pravidelného** vzorkovania (30 jedincov/populácia)
- potreba prijatia **dlhodobej stratégie monitoringu** pre vybraných zástupcov taxónov ohrozených klimatickými zmenami

Invazívne a neinvazívne metódy odberu vzoriek

Veľký význam majú tkanivá (svalovina) uhynutých jedincov!

Zber srsti, trusu s neviditeľnou DNA ťažko zdieľať na soc. sieťach

Efektívna veľkosť populácie (NE)

=

SMART indikátor

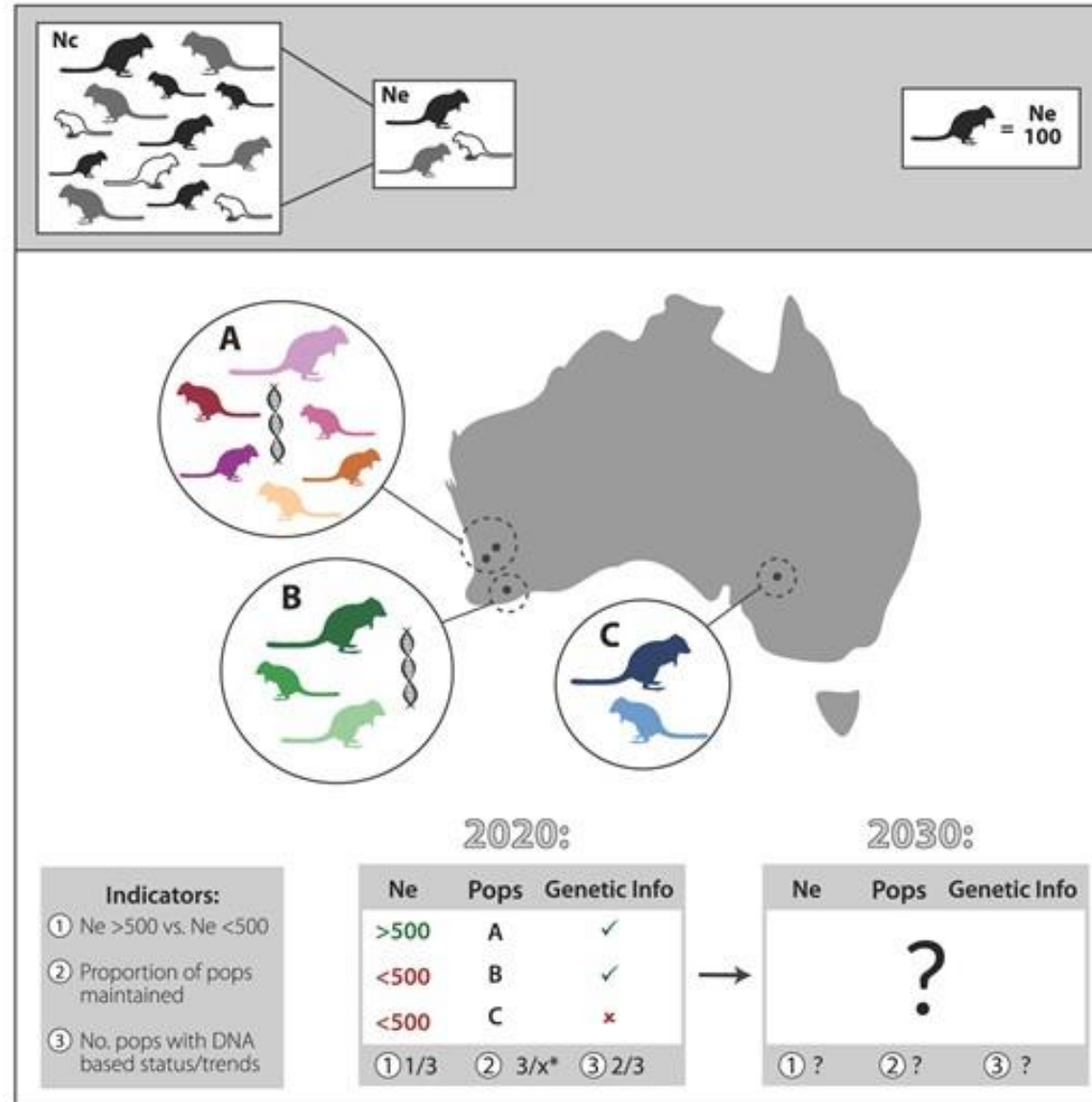
Specific,

Measurable,

Achievable,

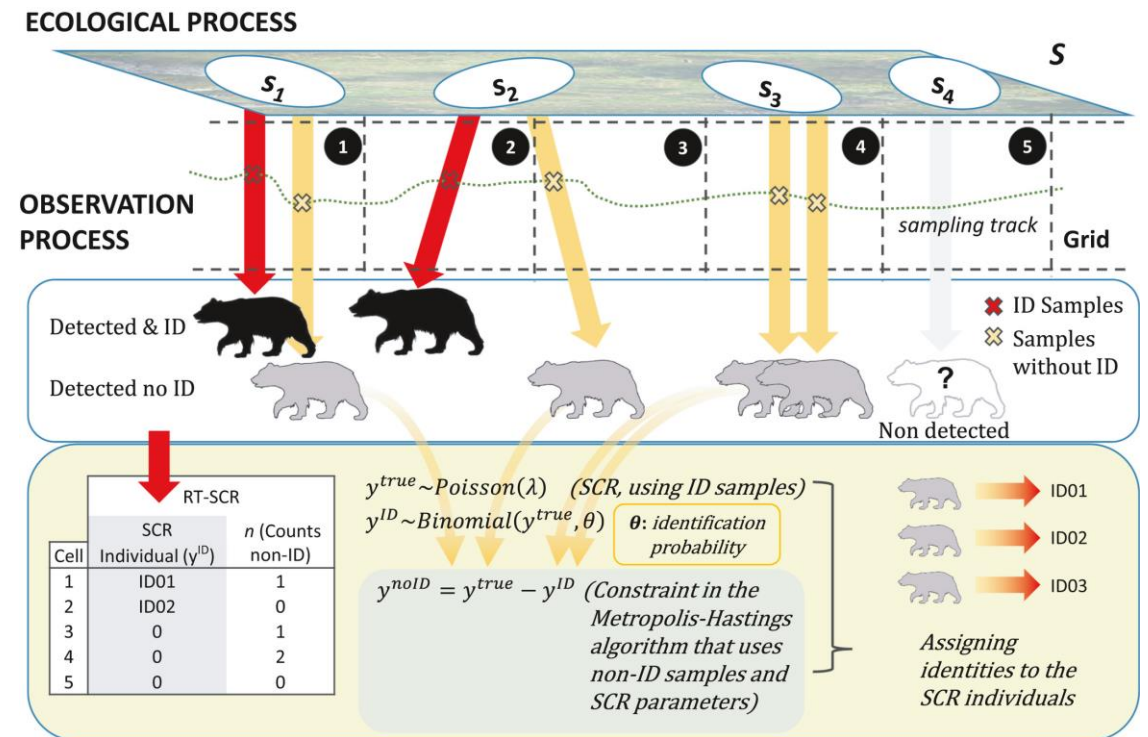
Realistic,

Timely.

Design monitoringu

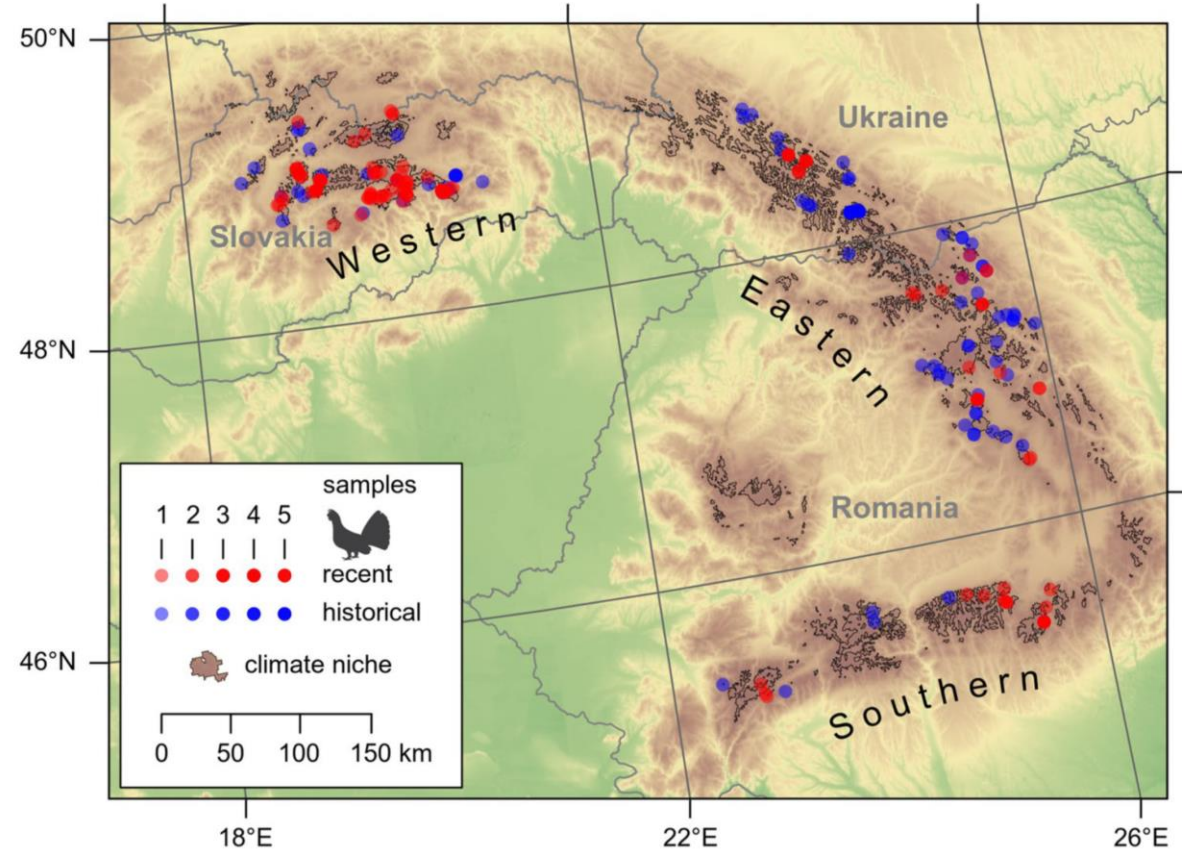
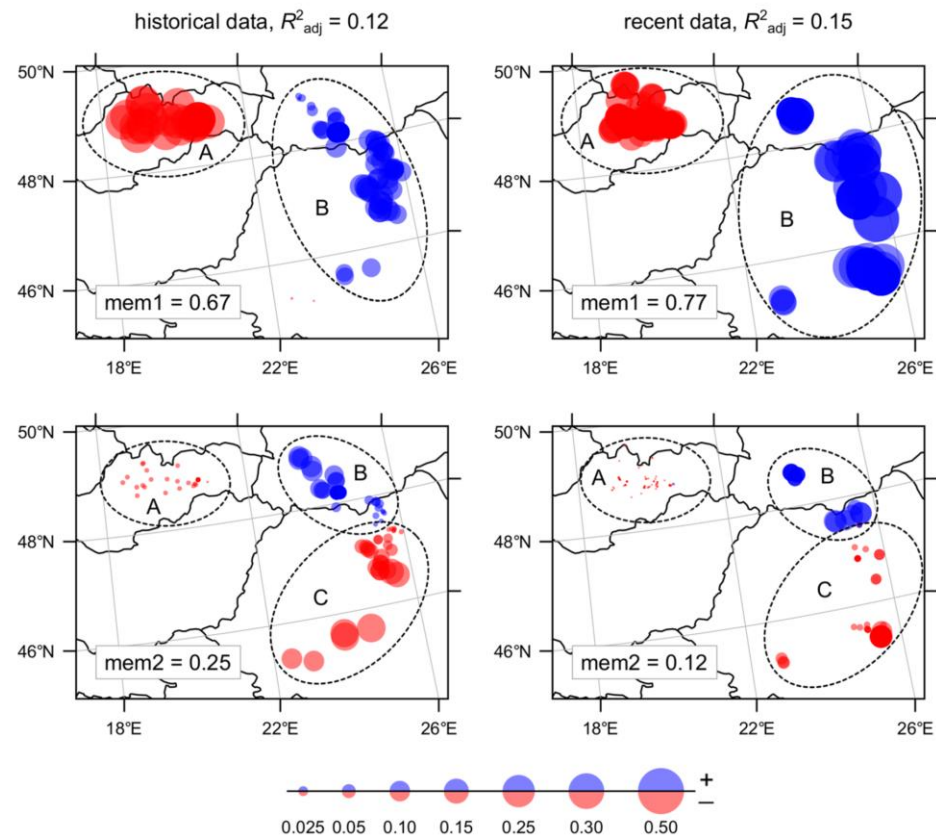
- **Jednorázový genetický skríning** abundance a denzity nie je monitoring genetickej premenlivosti
- **vyhnúť sa náhodnému zberu** na veľkej ploche!!!
- **zachytiť lokálne podmienky** prostredia a študovanej populácie
- **systematický**, pravidelne opakovaný (napr. rovnaké plochy každých 14 dní počas napr. 3 mesiacov = 6ks 14-dňových udalostí, vysoká pravdepodobnosť opätovných záchytov = uzavretá populácia)
- abundancia a **denzita, pomer pohlavia** vo vhodnom biotope modelového územia a následne sa reprezentatívna denzita preráta na výmeru **vhodných** biotopov celkového študovaného územia.

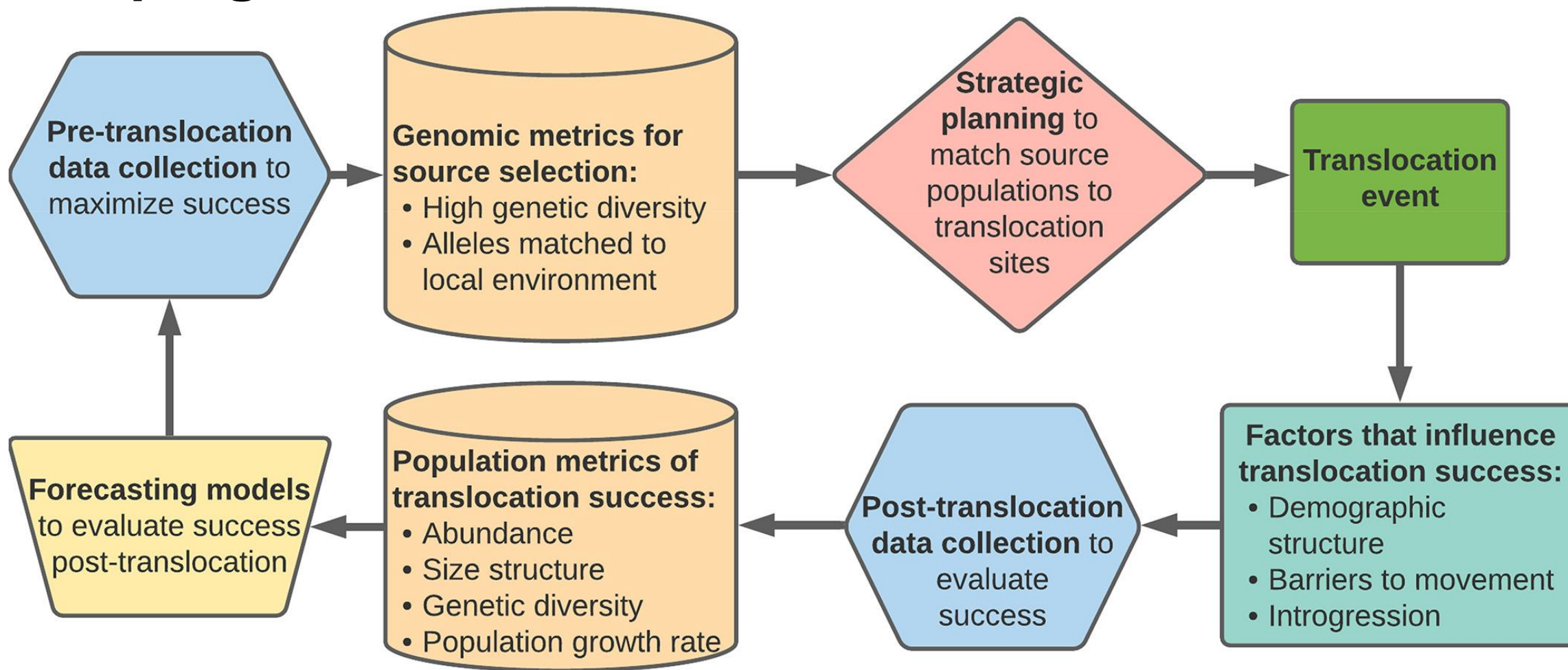
Temporal landscape genetic data indicate an ongoing disruption of gene flow in a relict bird species

Peter Klinga^{1,2} · Martin Mikoláš^{3,4} · Ivan V. Delegan⁵ · Gabriel Dănilă⁶ · Peter Urban⁷ · Ladislav Paule¹ · Peter Kaňuch^{8,9}

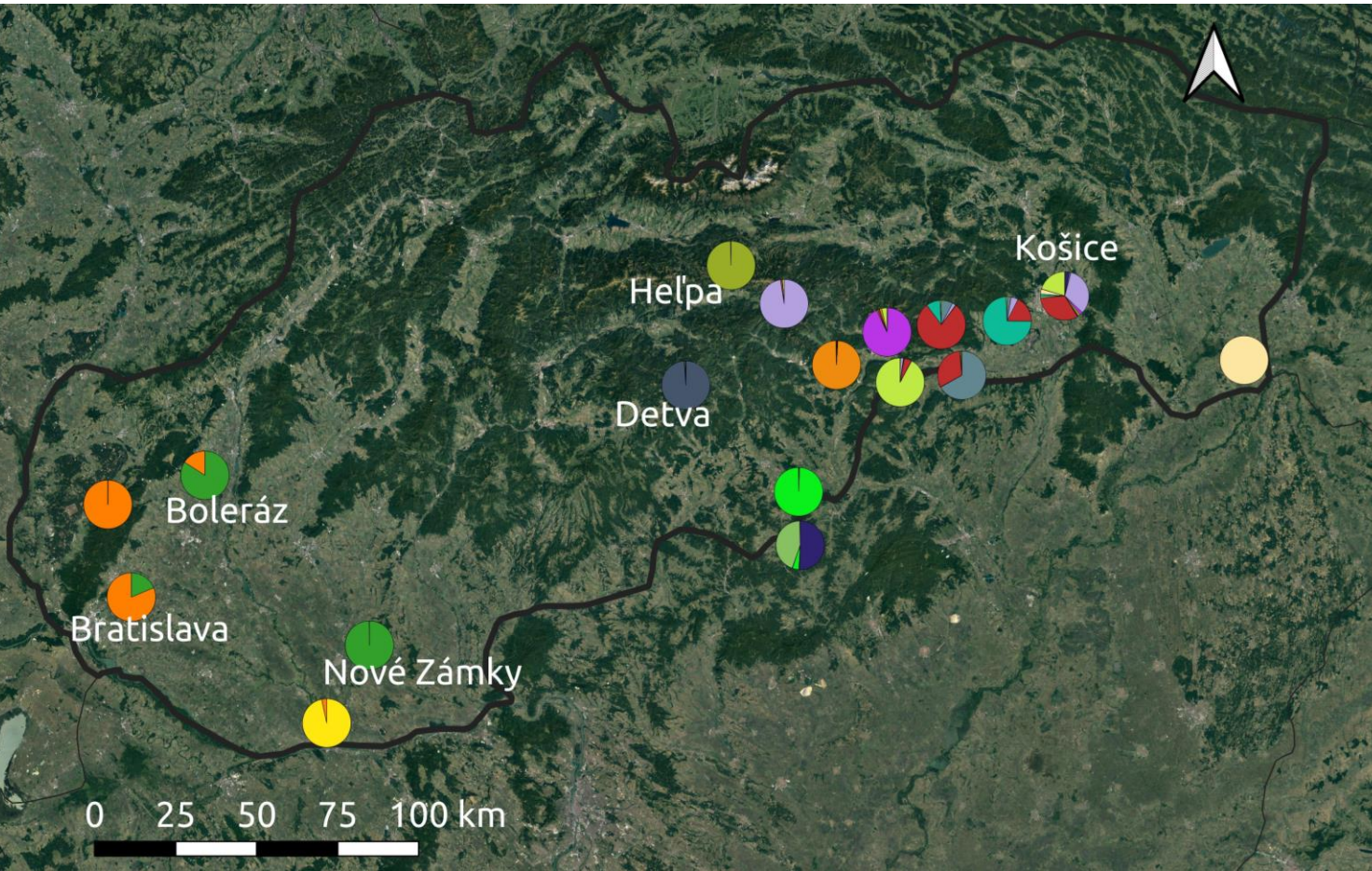
Časovo-priestorové
a genetické
=
Efektívny nástroj pre
ochranu a
manažment
populácií.

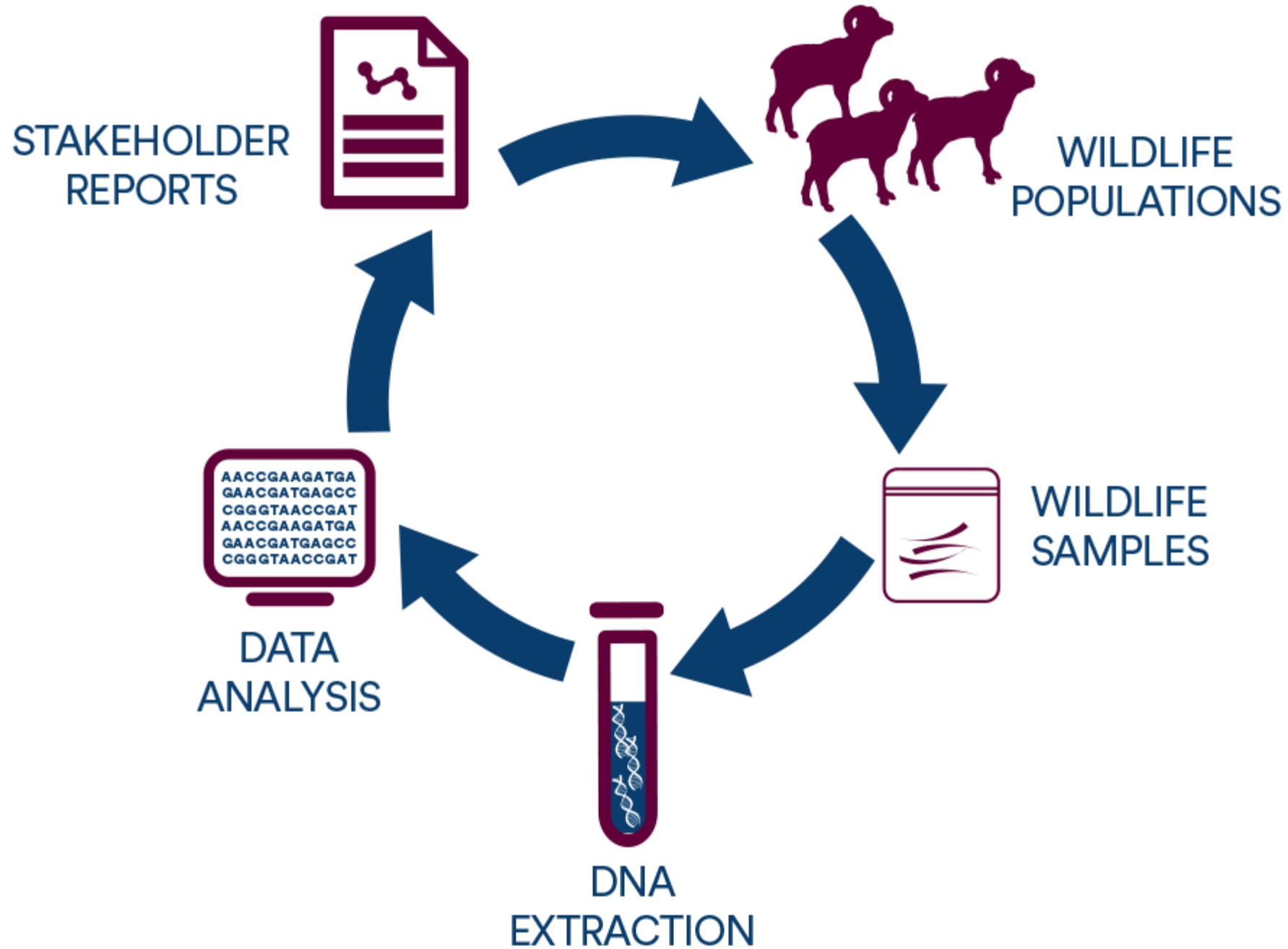

Genetický monitoring v záchranných programech

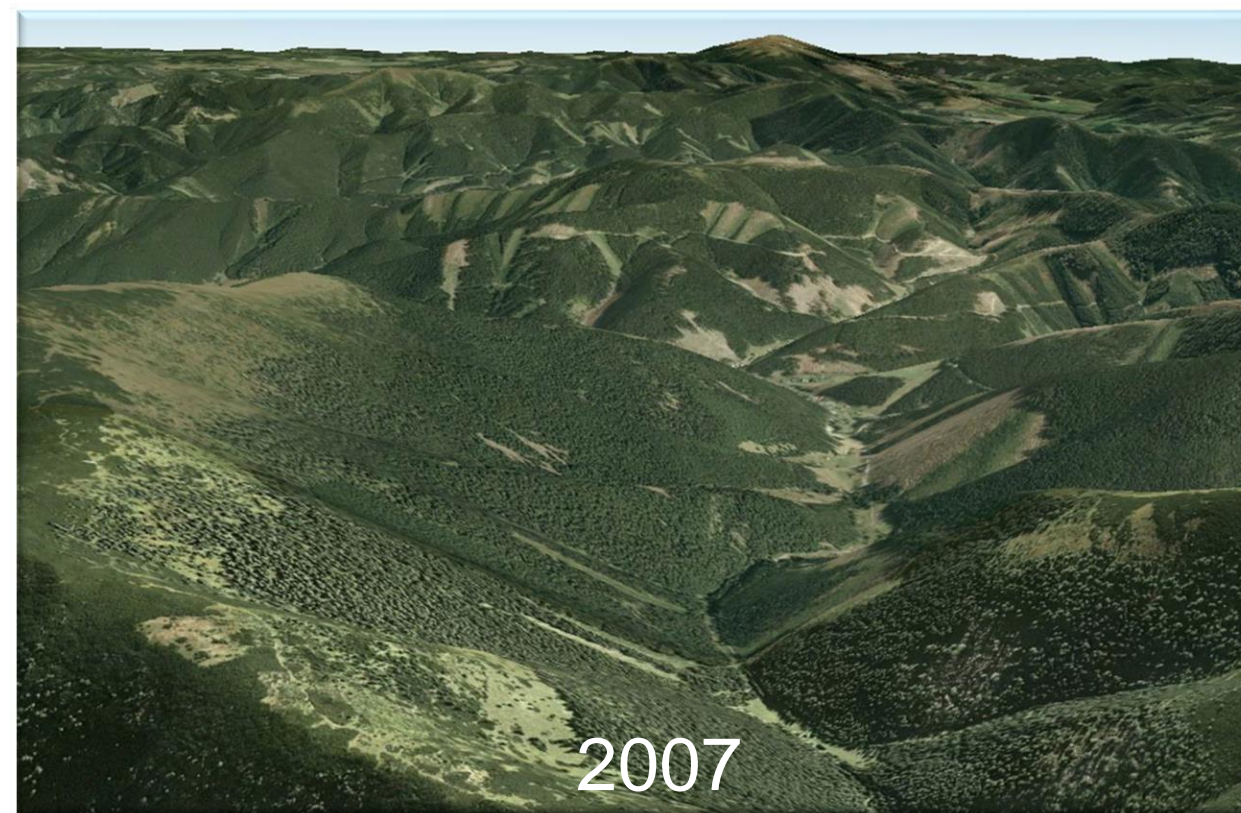
Genetický monitoring v záchranných programoch

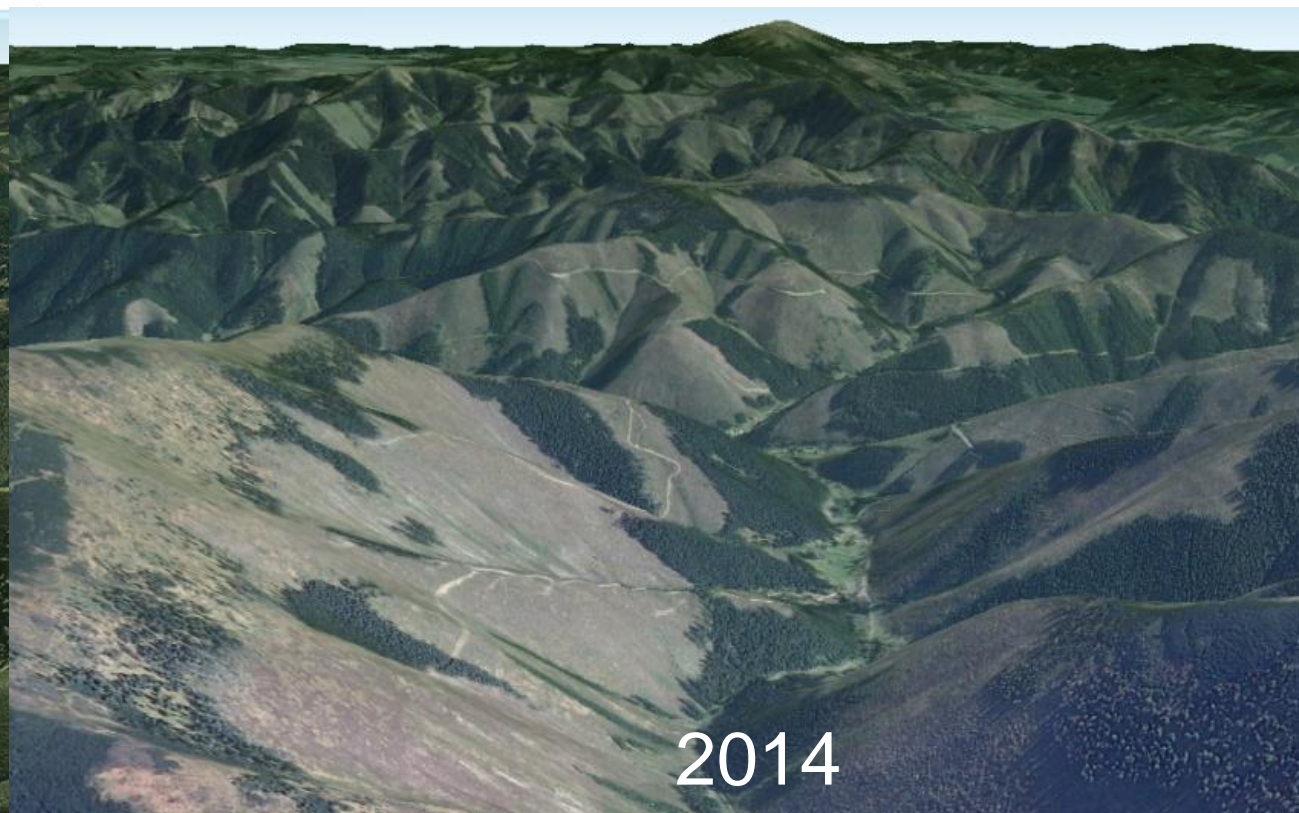

Hlucháň hôrny (*Tetrao urogallus*)

- Kurovitý vták
- daždníkový druh boreálnych ihličnatých lesov
- Ohrozenia: strata habitatu, globálne otepľovanie, predácia

2007

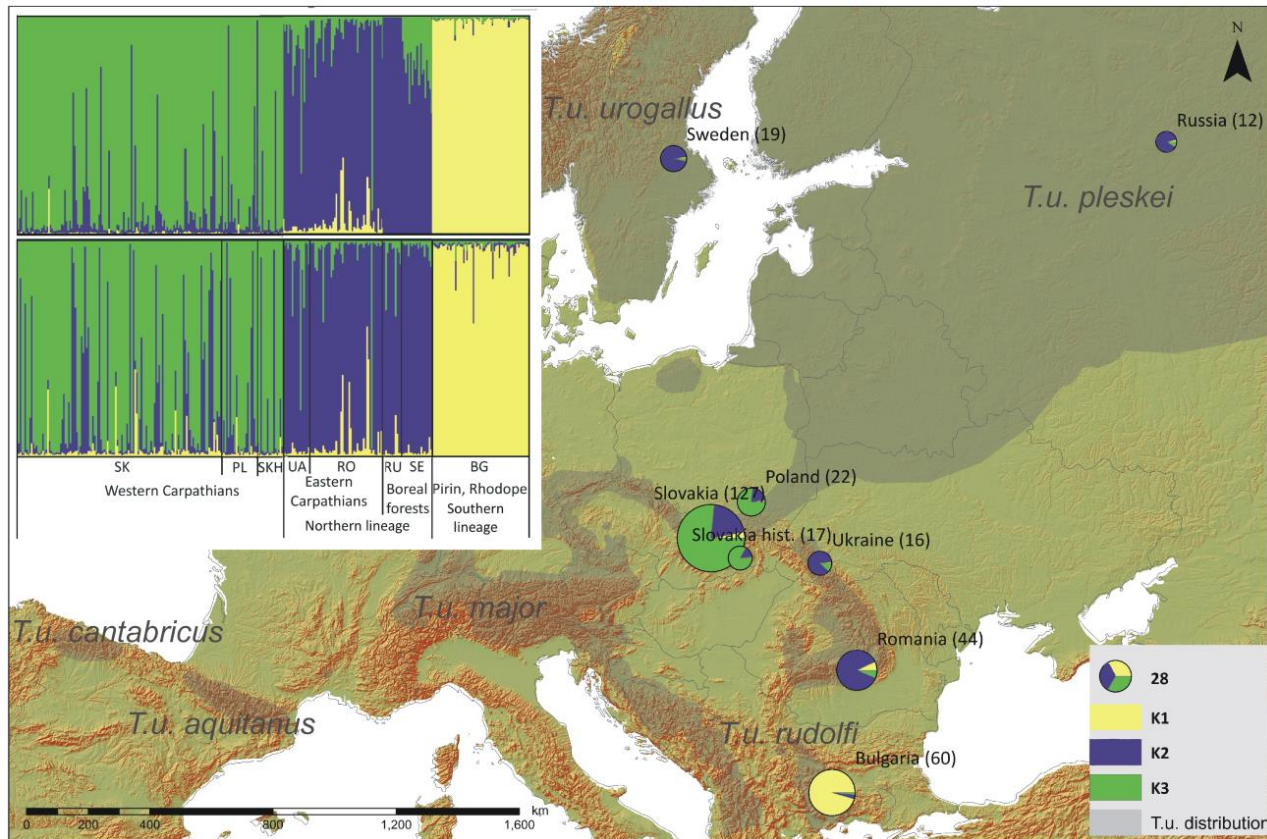

2014

- ❑ Priestorová štruktúra vhodného biotopu:
 - Nízky korunový zápoj
 - Bohatá vegetácia
 - Stromy zavetvené po zem.

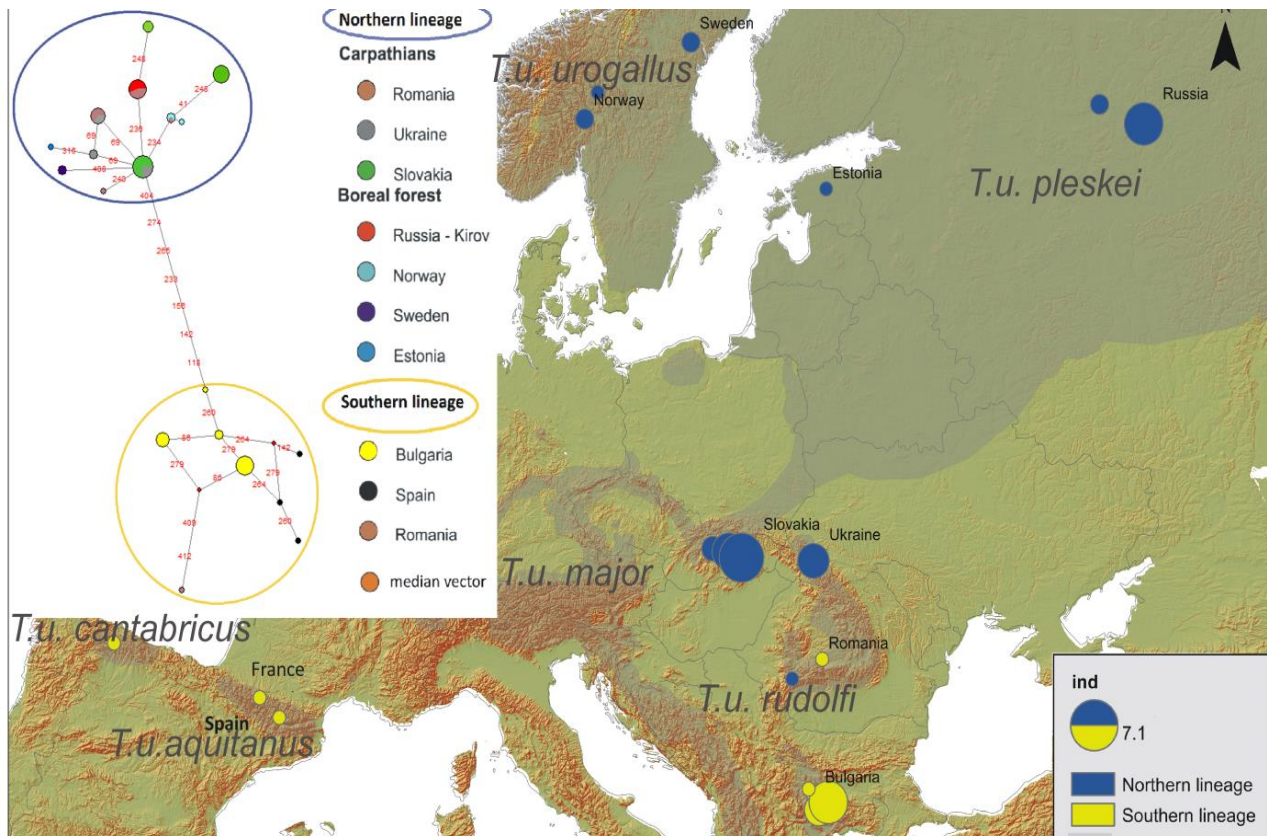
- ❑ Typická štruktúra horských alebo rašeliniskových smrekových lesov

Biological Journal of the Linnean Society, 2015, 116, 873–889. With 5 figures.

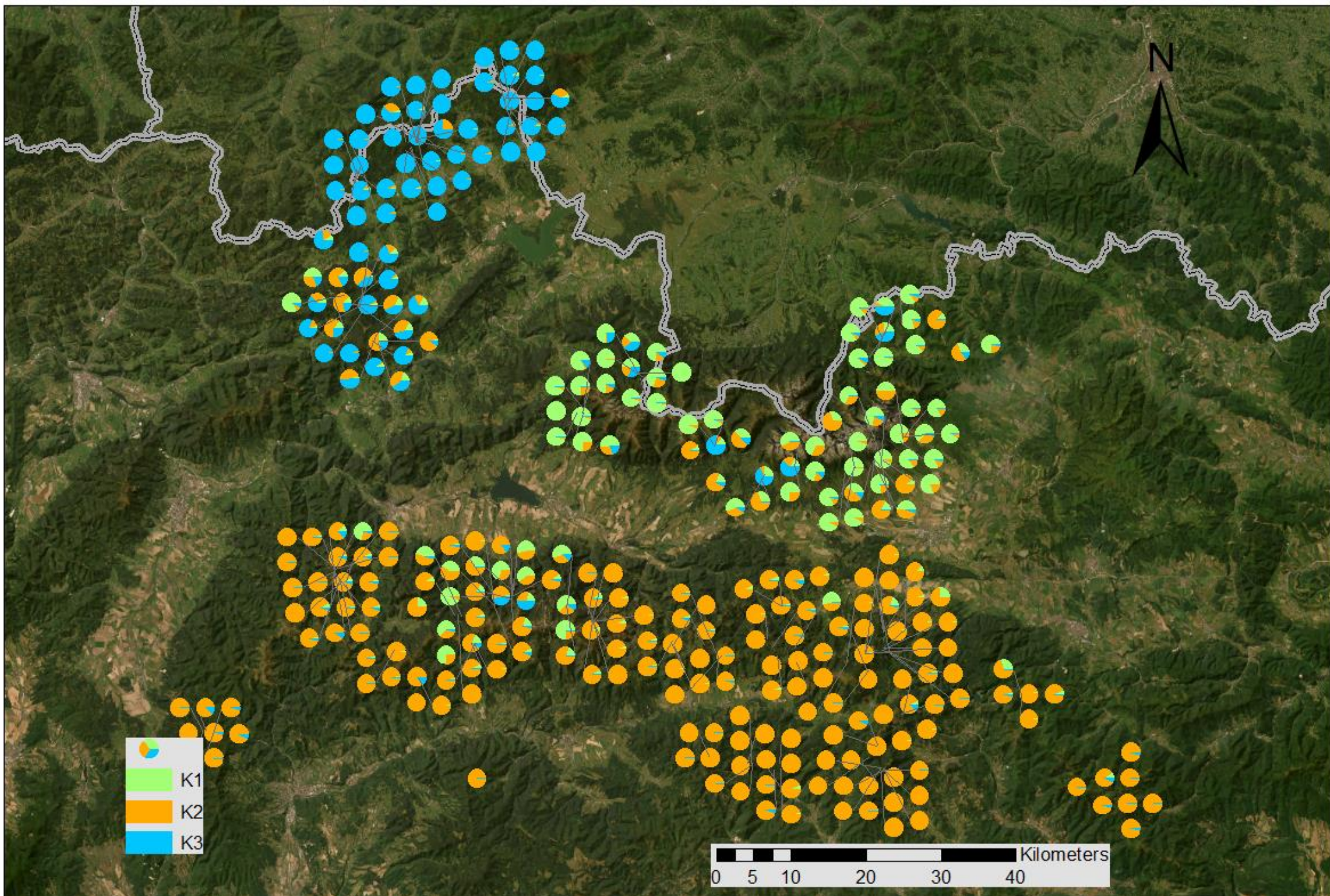
Genetic differentiation of western capercaillie in the Carpathian Mountains: the importance of post glacial expansions and habitat connectivity

PETER KLINGA^{1*}, MARTIN MIKOLÁŠ^{2,3}, PETAR ZHELEV⁴, JACOB HÖGLUND⁵ and LADISLAV PAULE¹

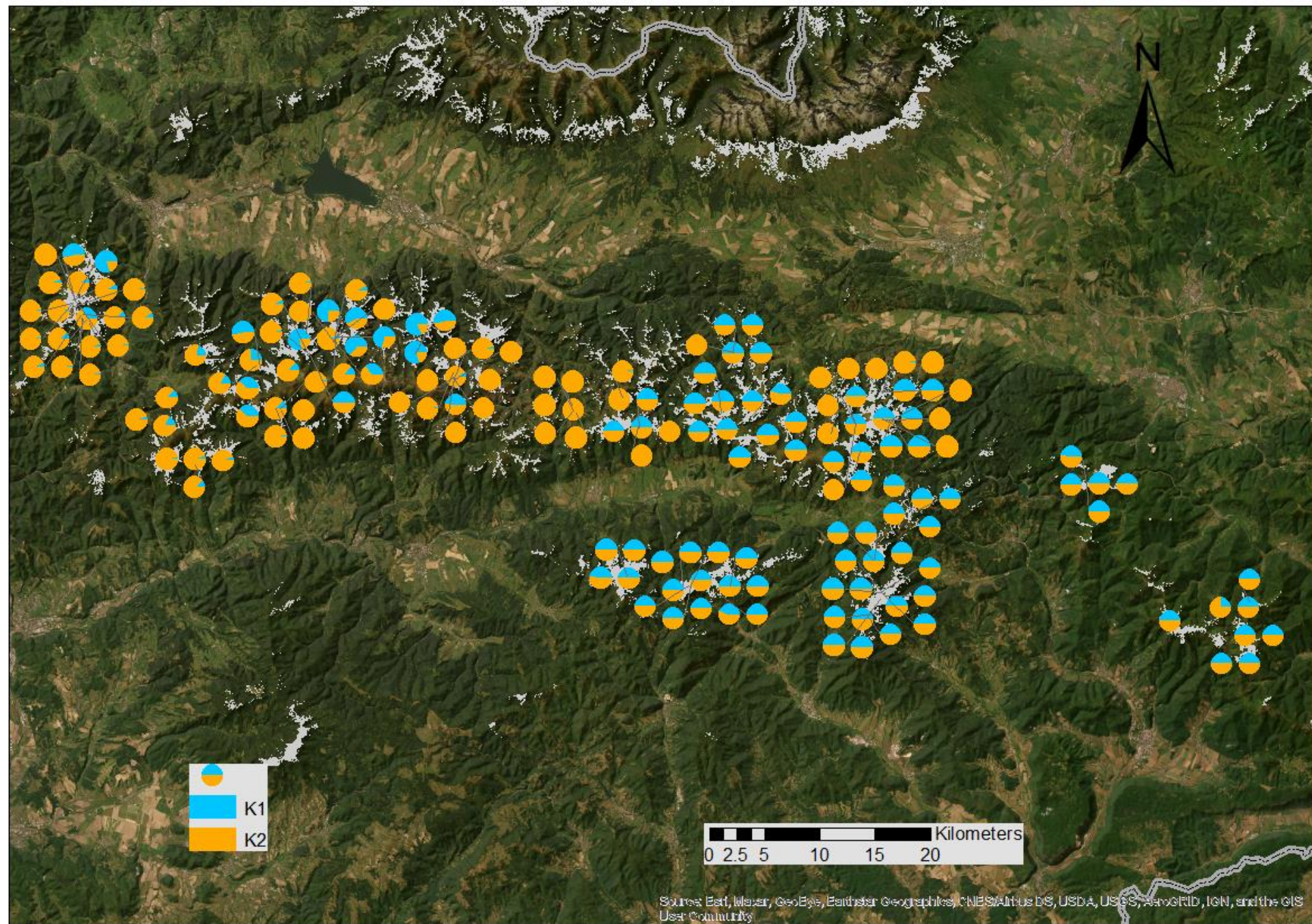

Populačná genetika a fylogeografia

Genetické skupiny hlucháňa

Genetické skupiny hlucháňa

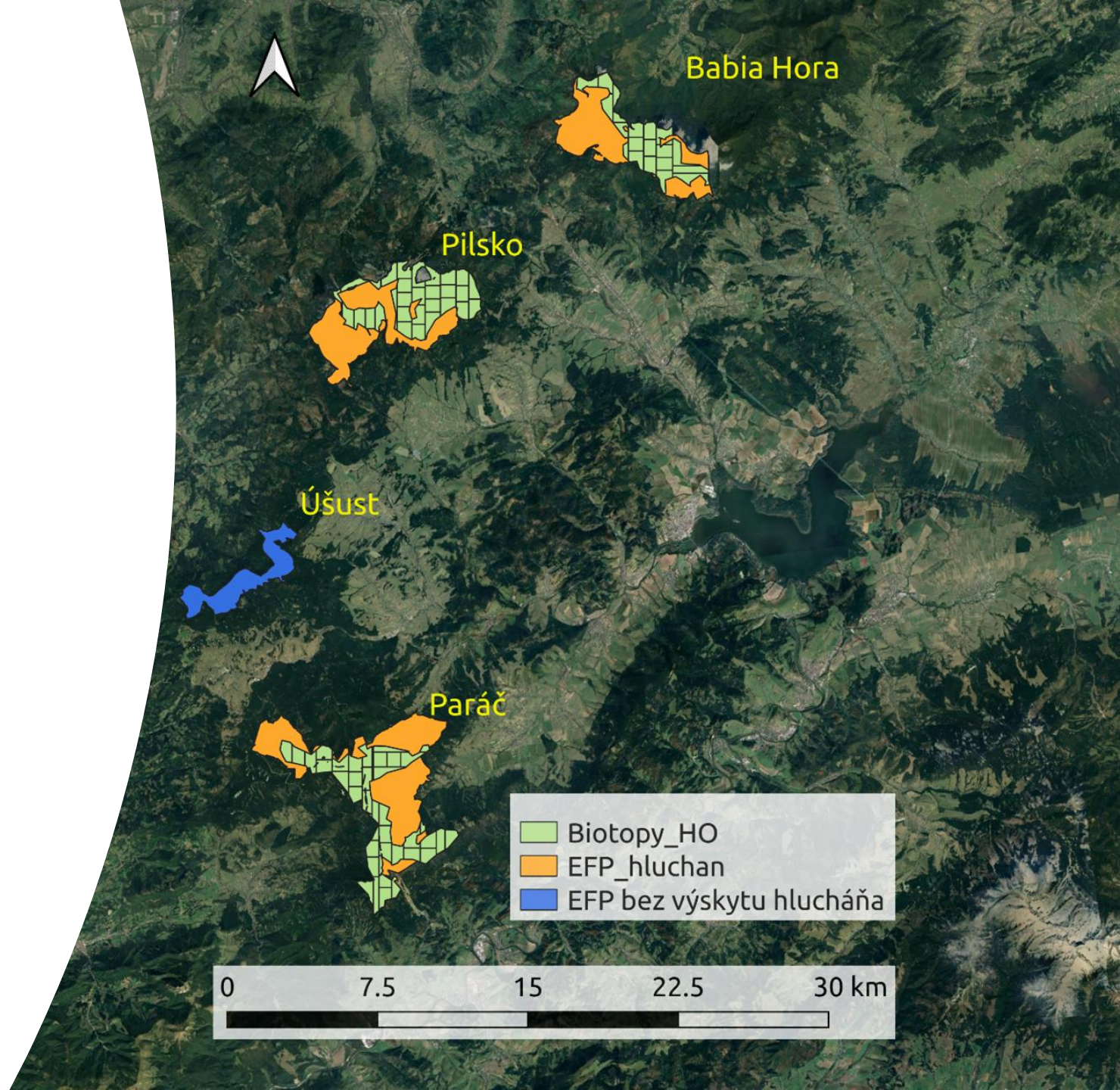

Efektívna veľkosť populácie 50/500

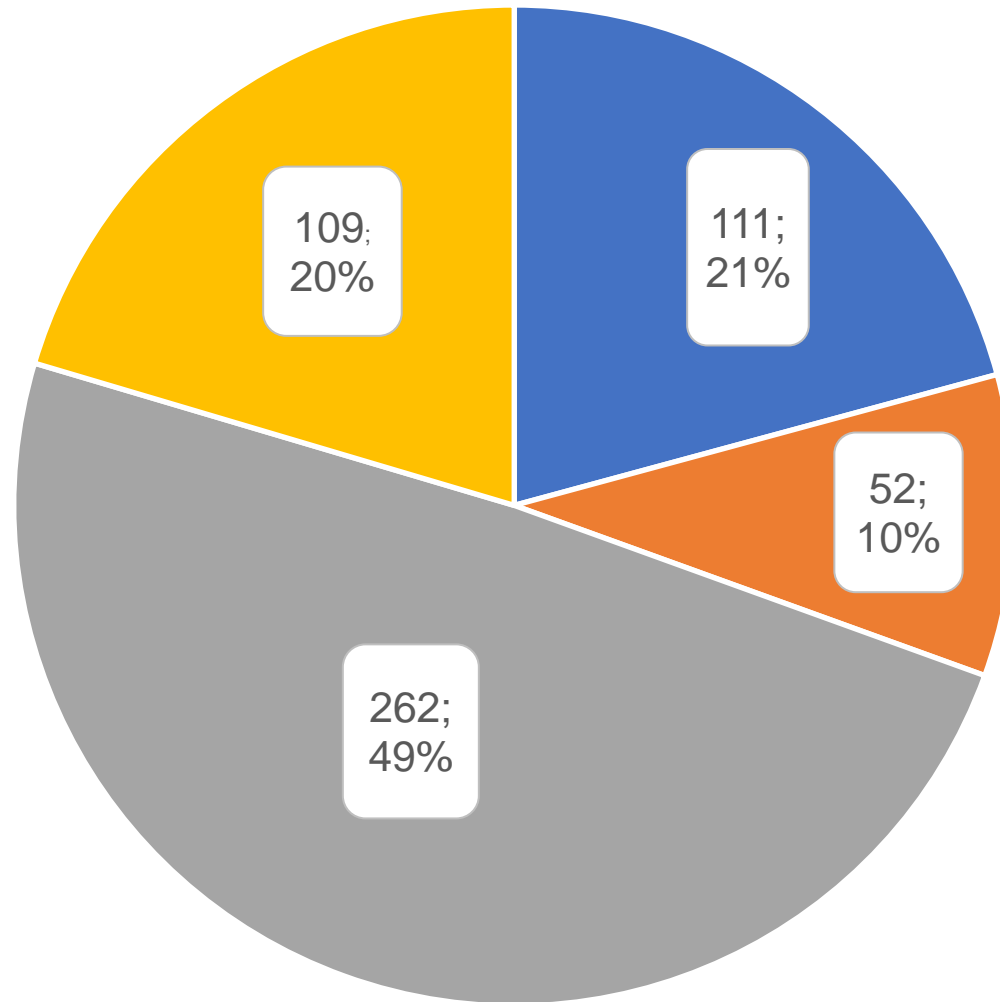
Populácia	N	K	Ne	CI 95%	Df
Tatry a Spišská Magura	67	K1	61.5	32.6 - 170.3	238
V. Fatra, N. Tatry, Muránska Planina, Stolické a Volovské vrchy	17 9	K2	153.6	84.7 - 384.5	220
Orava (K3)	65	K3	24.9	13.2 - 52.4	115
Spolu			240	130.5 - 607.2	

Podrobný opis metodiky

- Babia hora
- Pilsko
- Paráč,

Zber 534 vzoriek podľa záujmových skupín

■ Lesy SR

■ urbáre

■ ŠOP SR

■ dobrovoľníci

Genetický monitoring hlucháňa na Hornej Orave

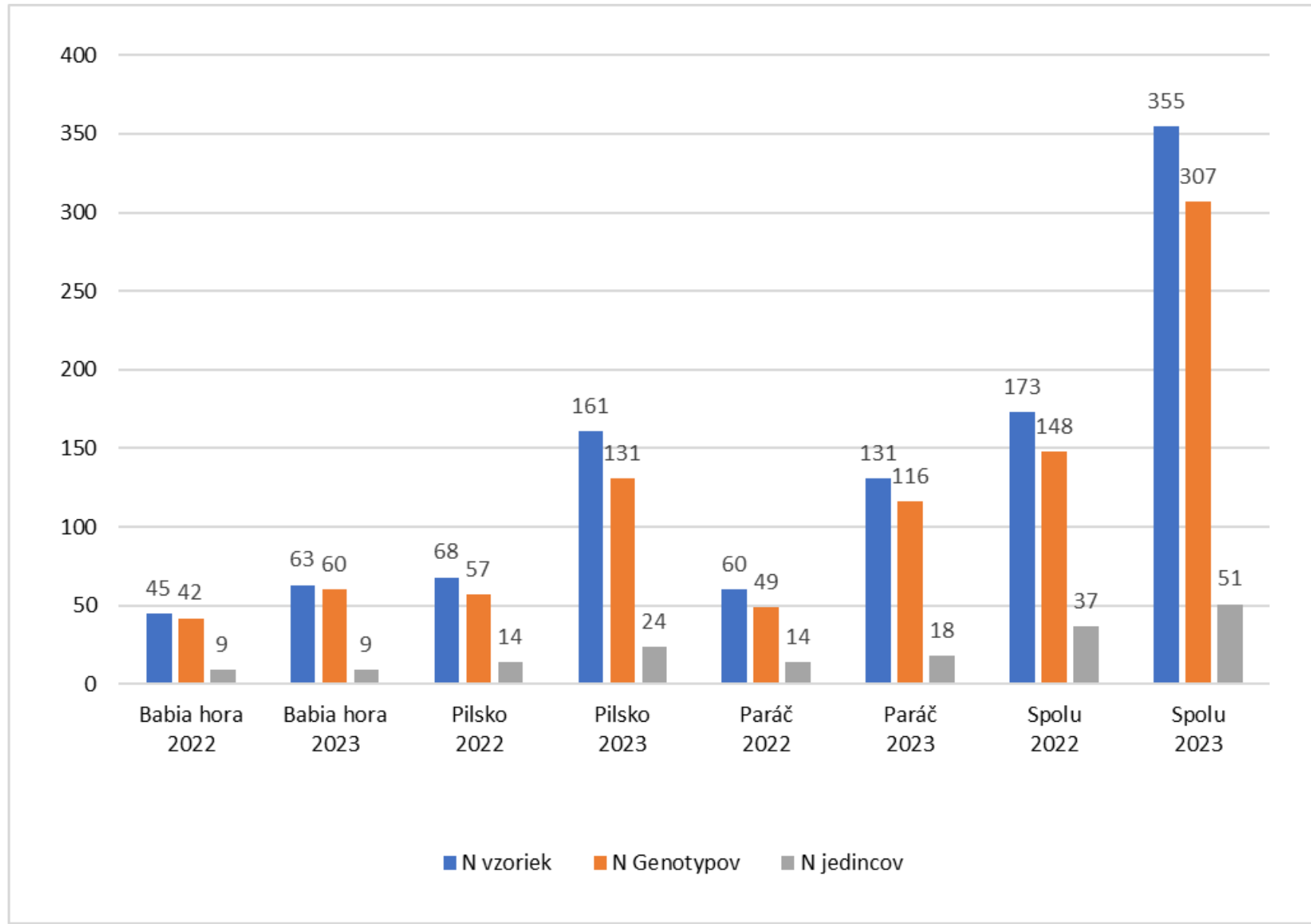
odhad početnosti

*stanovenie parametrov
genetickej premenlivosti*

*zhodnotenie prepojenosti
populácií*

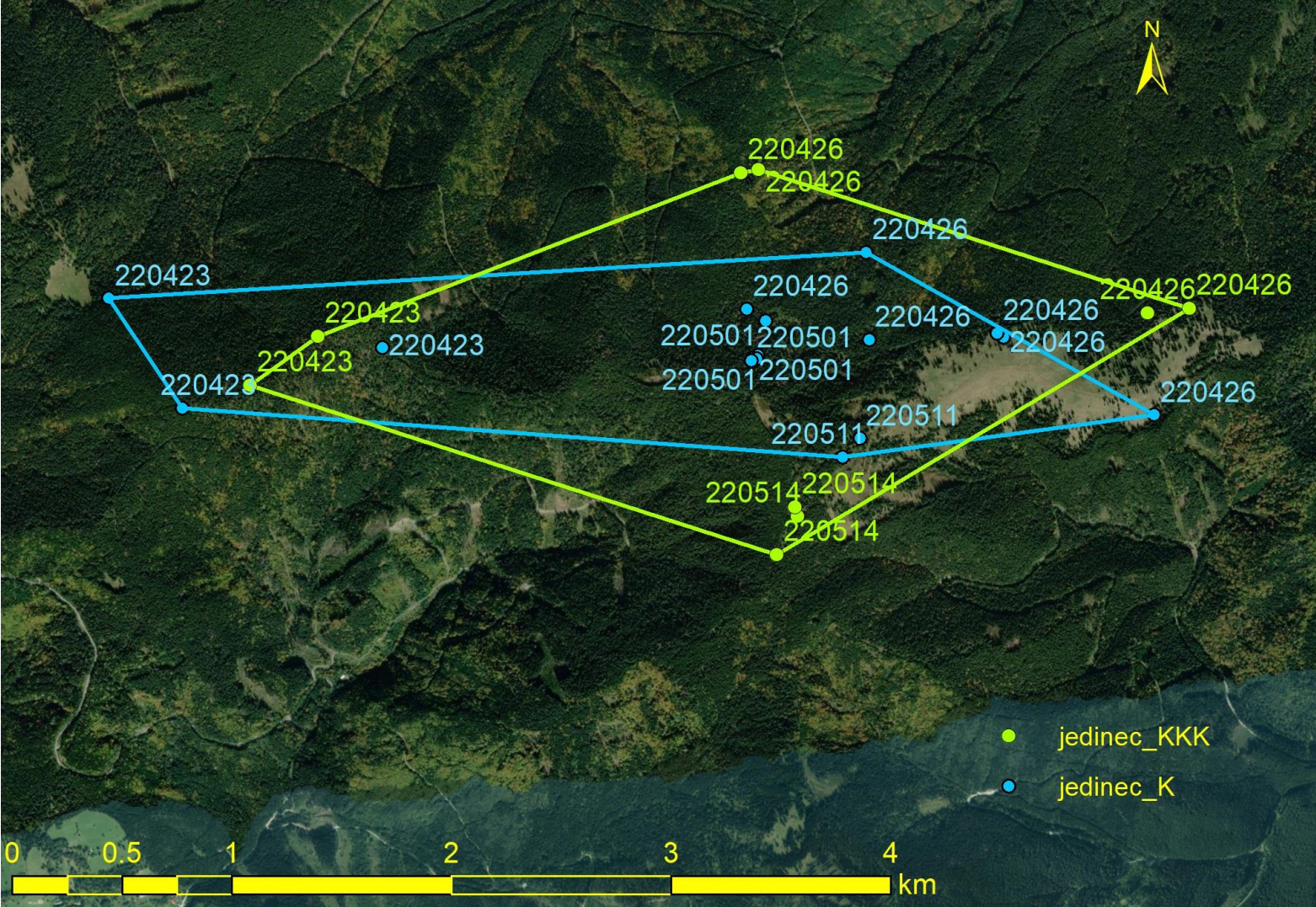
- Časová a priestorová **uzavretosť** populácie (5km)
- **bez prírastku** novej generácie jedincov, aj preto je zber realizovaný v zimných a jarných mesiacoch
- prevládajúce stabilné **suché mrazivé počasie**
- potreba **viacnásobnej genetickej identifikácie**
- potrebné je zaznamenávať **GPS koordináty** pre krajinárske analýzy
- **jedinca** v priestore, založená na princípoch SCR (spatial capture-recapture)

Prehľad počtu kusov zozbieraných vzoriek, identifikovaných genotypov a jedincov zo zozbieraných vzoriek v sezónach 2022-2023.

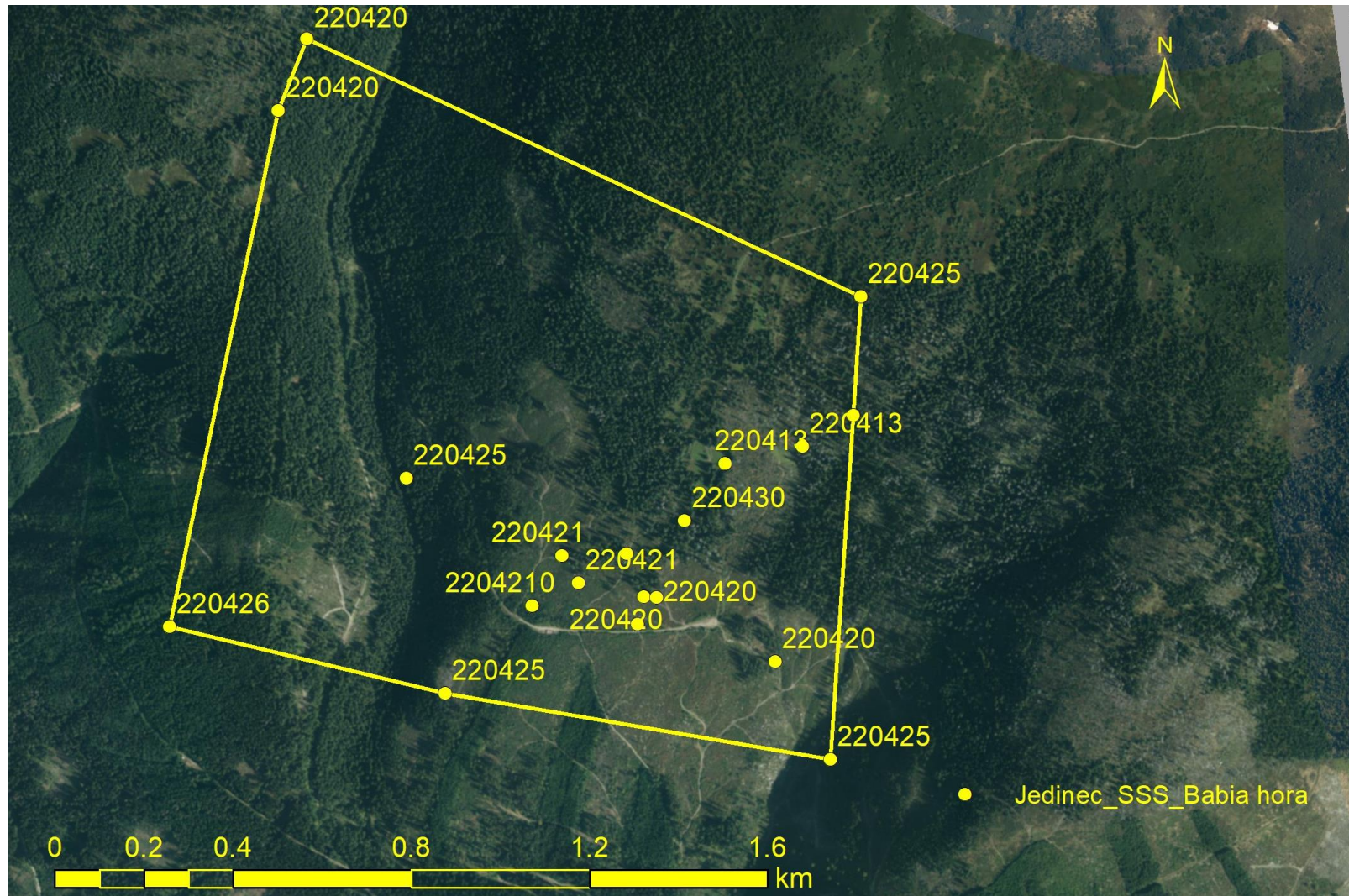

Populácia hlucháňa	Rok	N vzoriek	N % zo všetkých vzoriek	N Genotypov	Úspešnosť genotypovania [%]	N jedincov	Úspešnosť identifikácie jedinca zo vzoriek [%]	Úspešnosť identifikácie jedinca z genotypov [%]	Počet vzoriek na jedného jedinca
Babia hora	2022	45	26.01	42	93.33	9	20.00	21.43	5.00
	2023	63	17.75	60	95.24	9	14.29	15.00	7.00
Pilsko	2022	68	39.31	57	83.82	14	20.59	24.56	4.86
	2023	161	45.35	131	81.37	24	14.91	18.32	6.71
Paráč	2022	60	34.68	49	81.67	14	23.33	28.57	4.29
	2023	131	36.90	116	88.55	18	13.74	15.52	7.28
Spolu	2022	173	NA	148	85.55	37	21.39	25.00	4.68
	2023	355	NA	307	86.48	51	14.37	16.61	6.96

Domovské okrsky vybraných jedincov na Parači s dátumami zberu (rok, mesiac, deň)

Domovské okrsky jedinca „sss“ na Babej hore s dátumami zberu (rok, mesiac, deň)

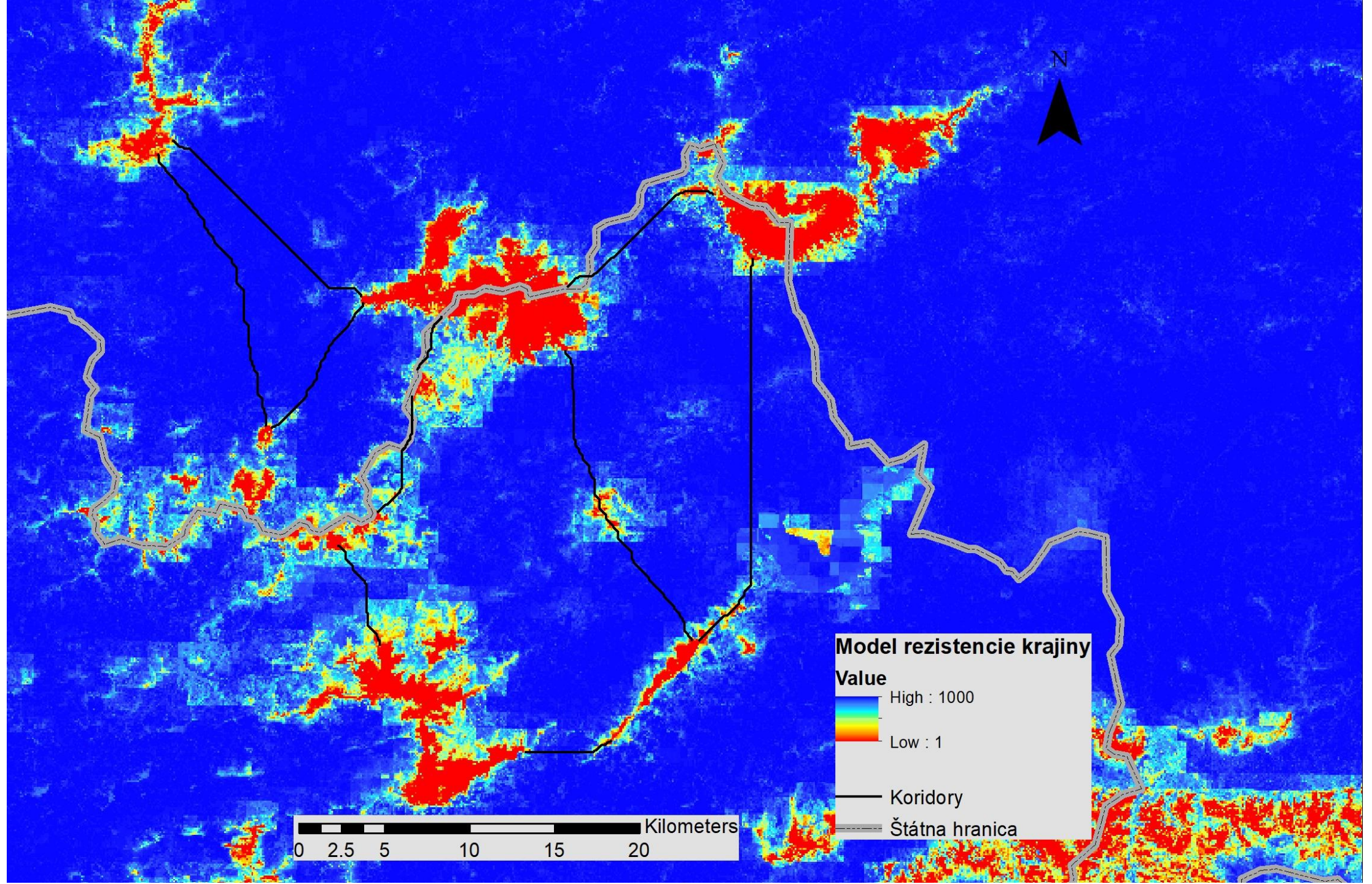
Krajinárske modelovanie biotopov zo 696 GPS bodov

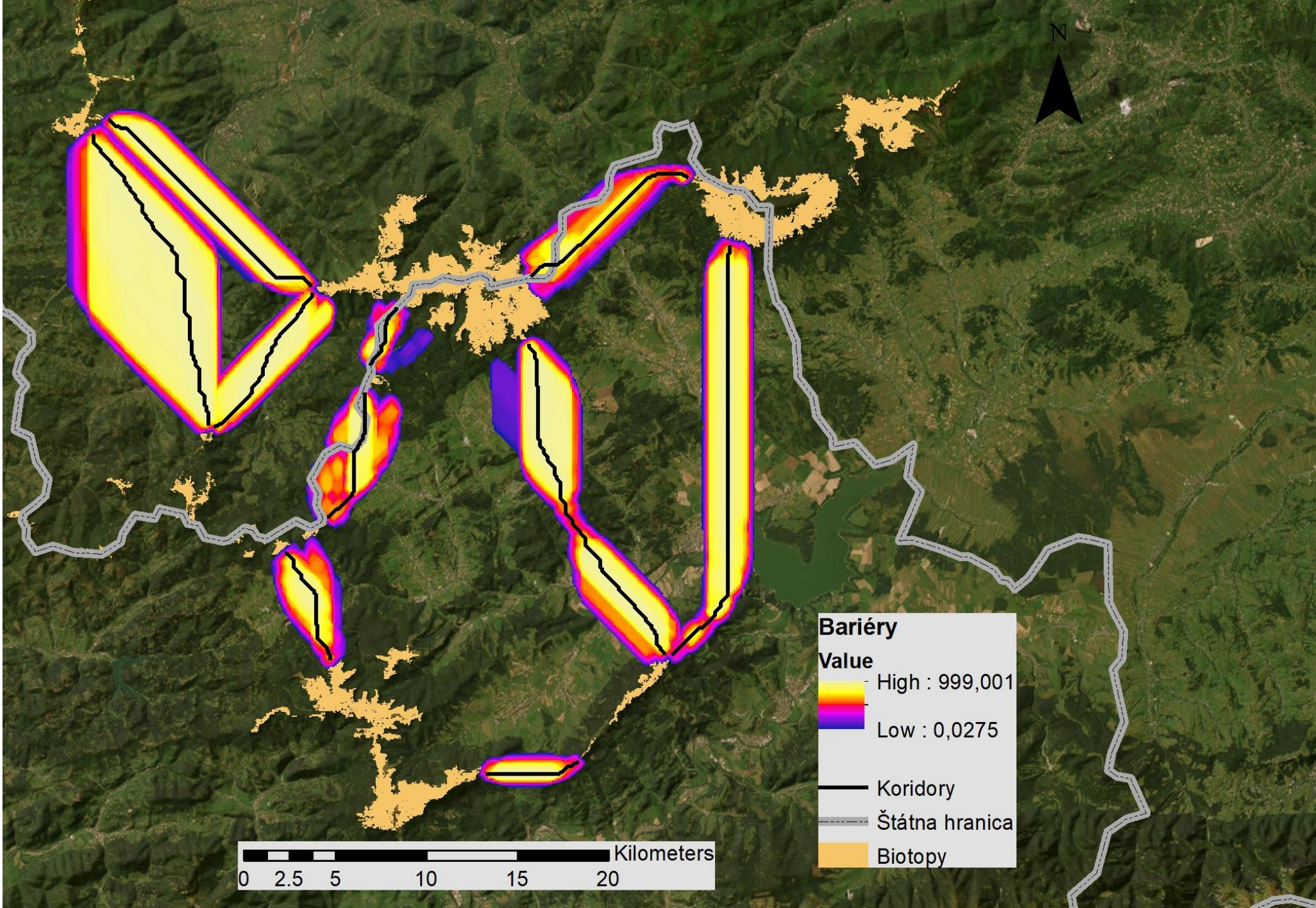
Environmentálna premenná

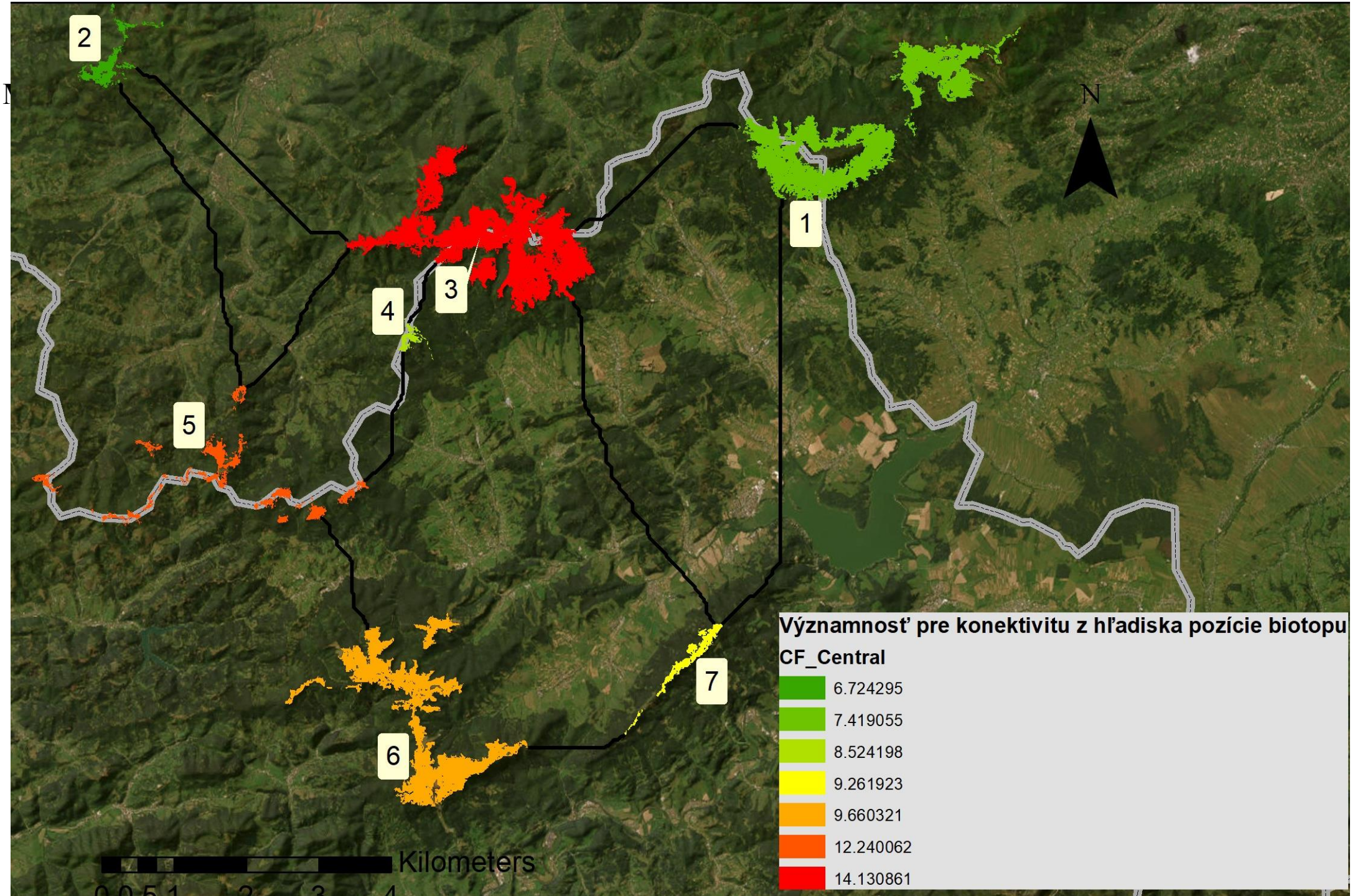
- nadmorská výška
 - orientácia svahu
 - sklon svahu
 - Hrebeňové a údolné formy, zohľadňuje nadmorskú výšku v kontraste k jej priemeru
 - jesenná priemerná teplota
 - jarná priemerná teplota
 - krajinná pokrývka
-

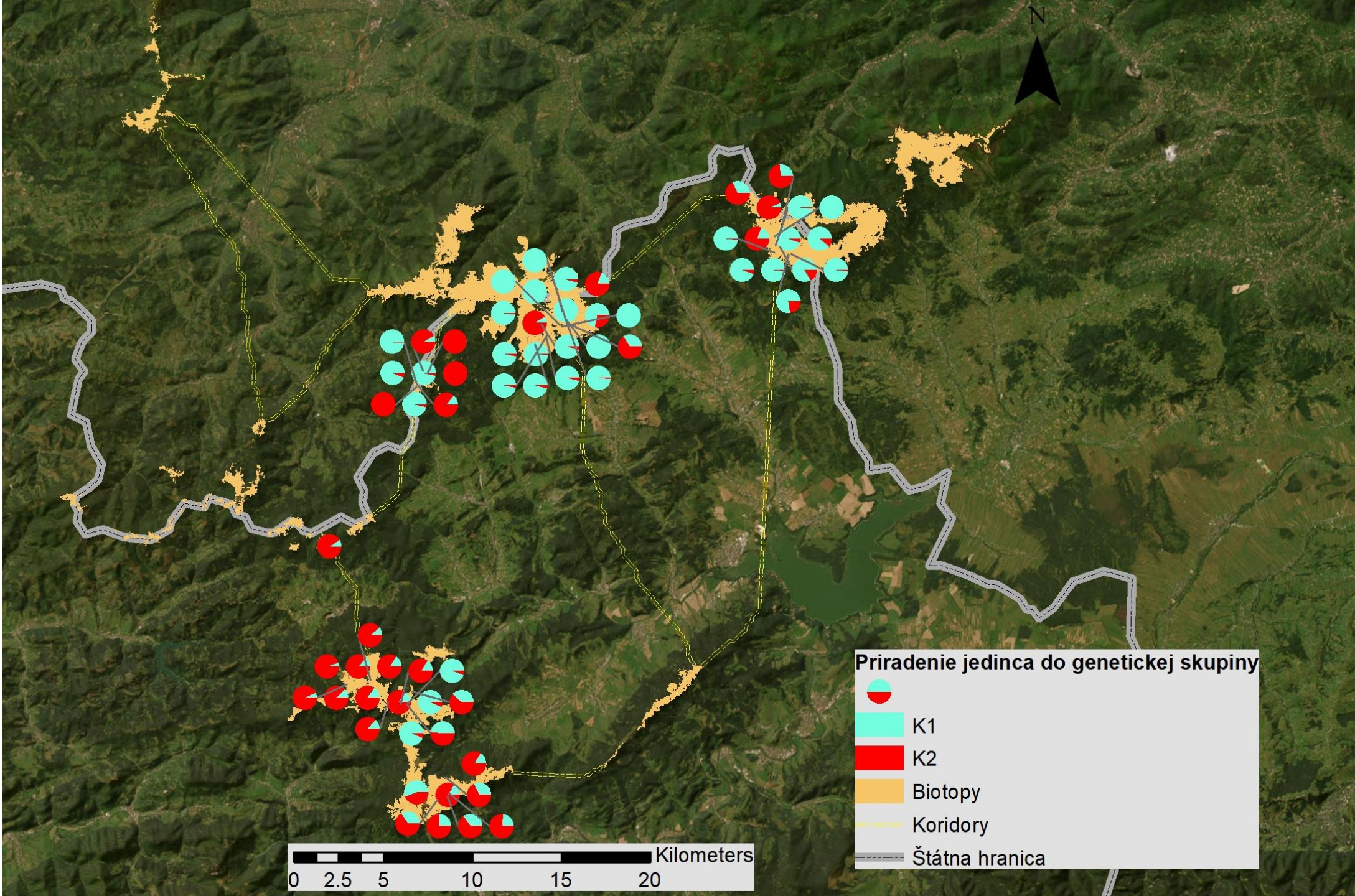
Environmentálna premenná

- nočné osvetlenie
 - EVI vegetačný faktor: median vegetačnej sezóny
 - NDVI vegetačný faktor: median vegetačnej sezóny
 - NDVI vegetačný faktor: 5ty percentil vegetačnej sezóny
 - NDVI vegetačný faktor: 95ty percentil vegetačnej sezóny
 - NDVI vegetačný faktor:: štandardizovaná odchýlka vegetačnej sezóny
 - výška vegetácie
-

Priradenie jedinca do genetickej skupiny

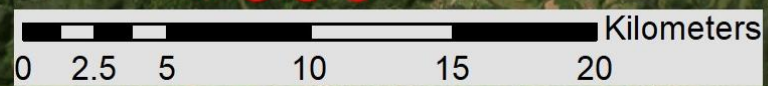
K1

K2

Biotopy

Koridory

Štátna hranica

Genetická premenlivosť

	N	NA	AR	AR _{Priv}	Ho	H _E	F _{IS}	CI 95%	NE	CI 95%
Babia hora	14	4.07 ±0.57	4.11 ±0.57	0.28 ±0.36	0.56 ±0.18	0.6 ±0.11	0.10	(-0.08 - 0.18)	10	(2.1-∞)
Pilsko	29	4.45 ±0.96	4.17 ±0.95	0.13 ±0.18	0.55 ±0.14	0.59 ±0.11	0.09	(-0.01 - 0.14)	8.8	(3-22.3)
Paráč	23	4.40 ±1.41	4.39 ±1.32	1.42 ±0.72	0.64 ±0.15	0.61 ±0.12	-0.03	(-0.15 - 0.05)	16.8	(7.4-62.4)

Odhad početnosti metódou viacnásobých odchyto v priestore

Podmienky:

Uzavretosť populácie = minimálna imigrácia aj emigrácia

Obdobie zberu rozdelené do ôsmich 7-dňových period

Viac záchyto rovnakého jedinca v jednej 7-dňovej perióde sa považuje iba za 1 udalosť,

Pre viacnásobné záchyty je ideálne zachytiť rovnakého jedinca v o všetkých štyroch periódach

Dátum (DMR)	ID jedinca	ID intervalu
3/8/2023	3,4	
3/9/2023		
3/10/2023		1
3/11/2023		
3/12/2023	1,2	
3/13/2023		
3/14/2023		
3/15/2023		
3/16/2023		
3/17/2023	10	
3/18/2023	3,4,5,6,22	2
3/19/2023	2,3,6,7,8,9	
3/20/2023		
3/21/2023	7,11,12,13,14	
4/26/2023		
4/27/2023	5,3	
4/28/2023		
4/29/2023	3,4,26,27	8
4/30/2023	3,5	
5/1/2023		
5/2/2023		

Uzavretosť populácie

	1	2	3	4	5	6	7	8
_1	1	0	0	0	1	0	0	1
_2	1	1	0	0	0	0	0	0
_3	1	1	0	1	0	0	0	0
_4	1	1	0	0	0	0	0	1
_5	0	1	0	1	1	0	0	1
_6	0	1	0	0	0	0	0	0
_7	0	1	0	0	0	0	1	0
_8	0	1	0	0	0	0	0	0
_9	0	1	0	0	0	0	0	0
_10	0	1	0	0	1	0	0	0
_11	0	1	0	0	0	0	1	0
_12	0	1	0	0	0	1	0	0
_26	0	0	0	0	0	0	0	1
_27	0	0	0	0	0	0	0	1
_28	0	0	0	0	1	0	0	0

Pomer pohlavia v populáciách

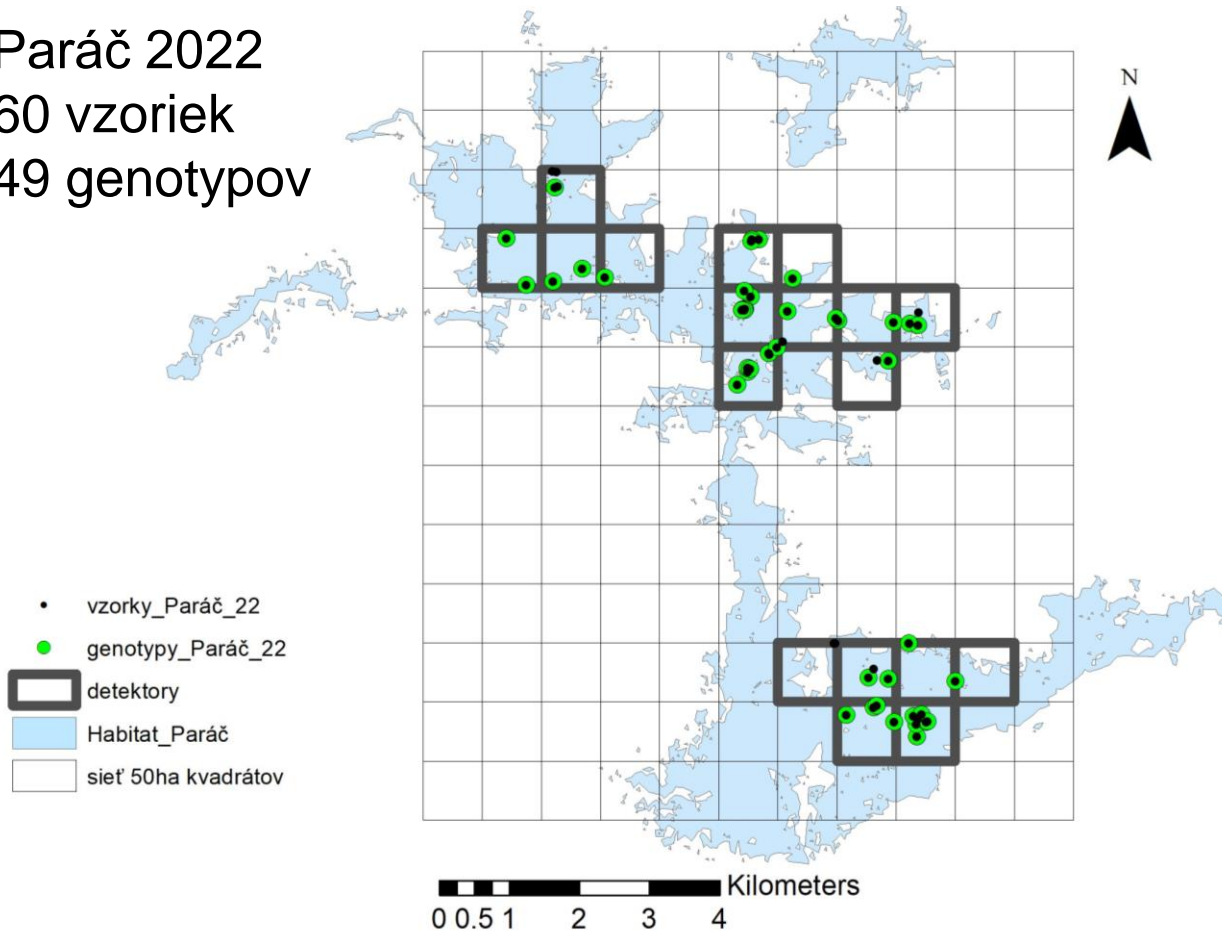
Populácia	Sezóna	neidentifikované	Kohúty	Sliepky	Kohúty	Sliepky
Babia hora	2022	2	3	2	1.00	0.67
	2023	0	4	5	1.00	1.25
	spolu	2	7	7	1.00	1.00
Pilsko	2022	1	9	4	1.00	0.44
	2023	0	15	9	1.00	0.60
	spolu	1	24	13	1.00	0.54
Paráč	2022	3	8	3	1.00	0.38
	2023	1	11	6	1.00	0.55
	spolu	4	19	9	1.00	0.47

Zhodné genotypy jedincov zachytených v roku 2022 a v roku 2023 v EFP

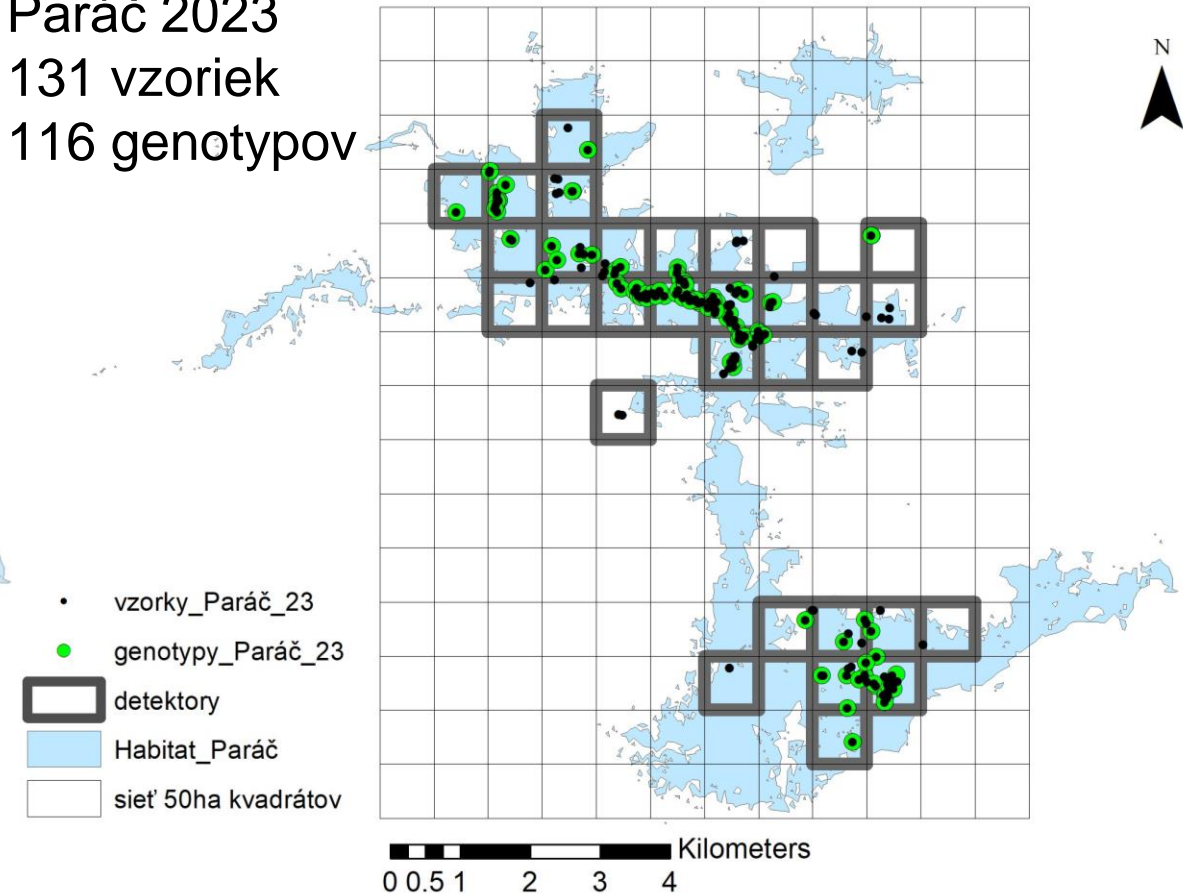
Populácia	ID jedinca 2022	ID jedinca 2023	Skóre	Počet alel v genotype	Zhoda alel
Babia hora (3 z 7/9)	T4306_SSS	OB4953_2SSS	100.00%	18	18
	T4312_MMM	OB5210_6	100.00%	18	18
	T4331SS	OB4620_3	100.00%	18	18
Pilsko (7 zo 17/24)	T4345D	OB4721_13	100.00%	18	18
	T4346QQQ	OB4621_4	100.00%	18	18
	T4352VV	OB4631_8	100.00%	18	18
	T4423A	OB4994_15	100.00%	18	18
	T4433WWW	OB4722_14	100.00%	18	18
	T4438RRR	OB4668_11	100.00%	18	18
	T4356TTT	OB4569_2	100.00%	18	18
Paráč (7 z 14/18)	T4163CCC	OB4560_1	100.00%	18	18
	T4413K	OB464_15	100.00%	18	18
	T4400GGG	OB4772_2	100.00%	18	18
	T4401HH	OB4566_18	100.00%	18	18
	T4407KKK	OB4638_3	100.00%	18	18
	T4402_59	OB4771_7	100.00%	18	18
	T4255_26	OB5055_12	100.00%	18	18

	ROK	NS	Abun- dancia	SD	CI 95%	Denzita ind/km ²	SD	CI 95%	Výmera biotopu	Abundancia v EFP (CI95%)
Paráč	2022	14	18,64	±3,39	(14-25)	1,21	±0,22	(0,91-1,62)	21,82 km ²	26,40 (19,86–38,35)
	2023	17	18,37	±1,33	(17-21)	1,05	±0,08	(0,97–1,20)		22,91 (19,86–26,18)*

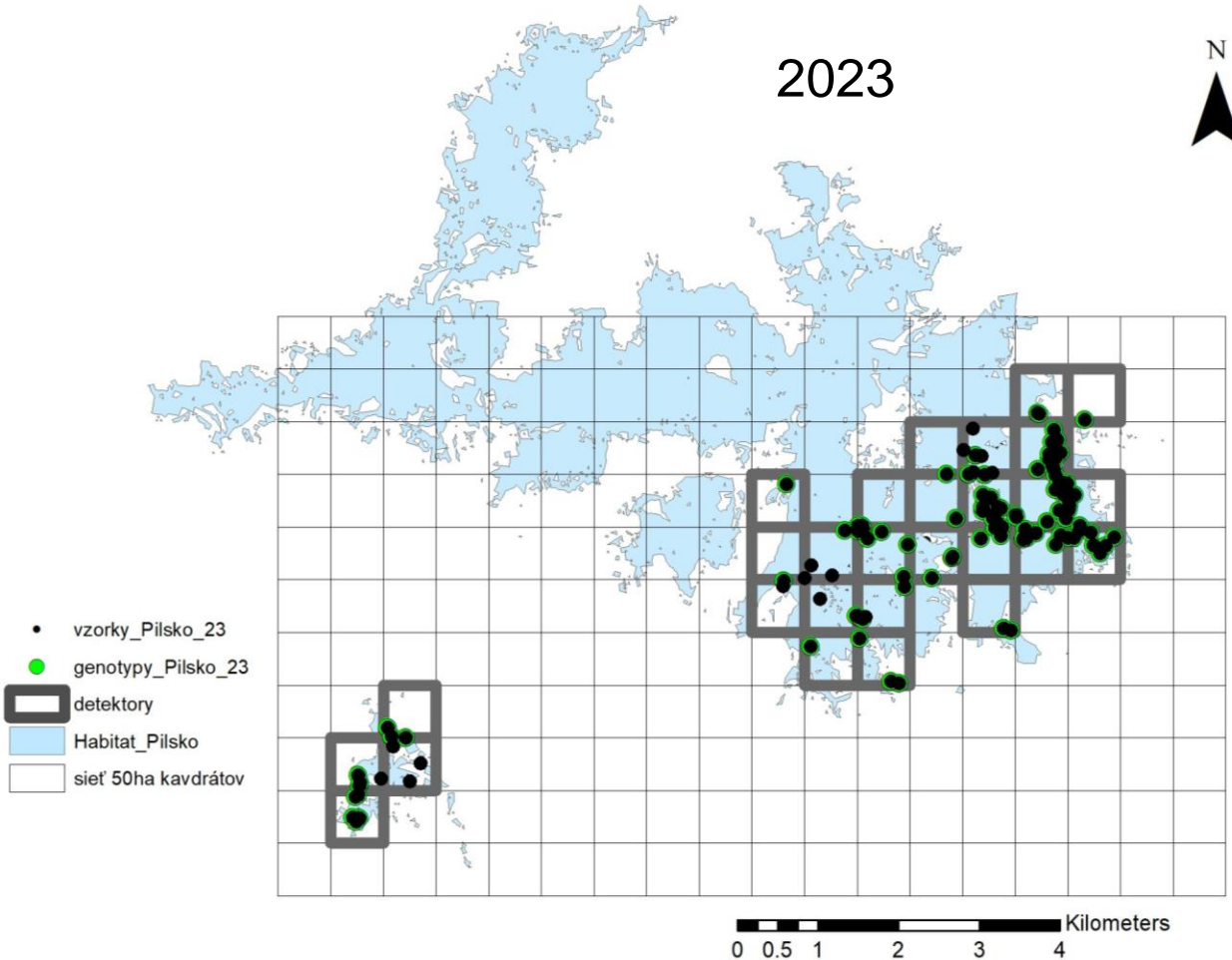
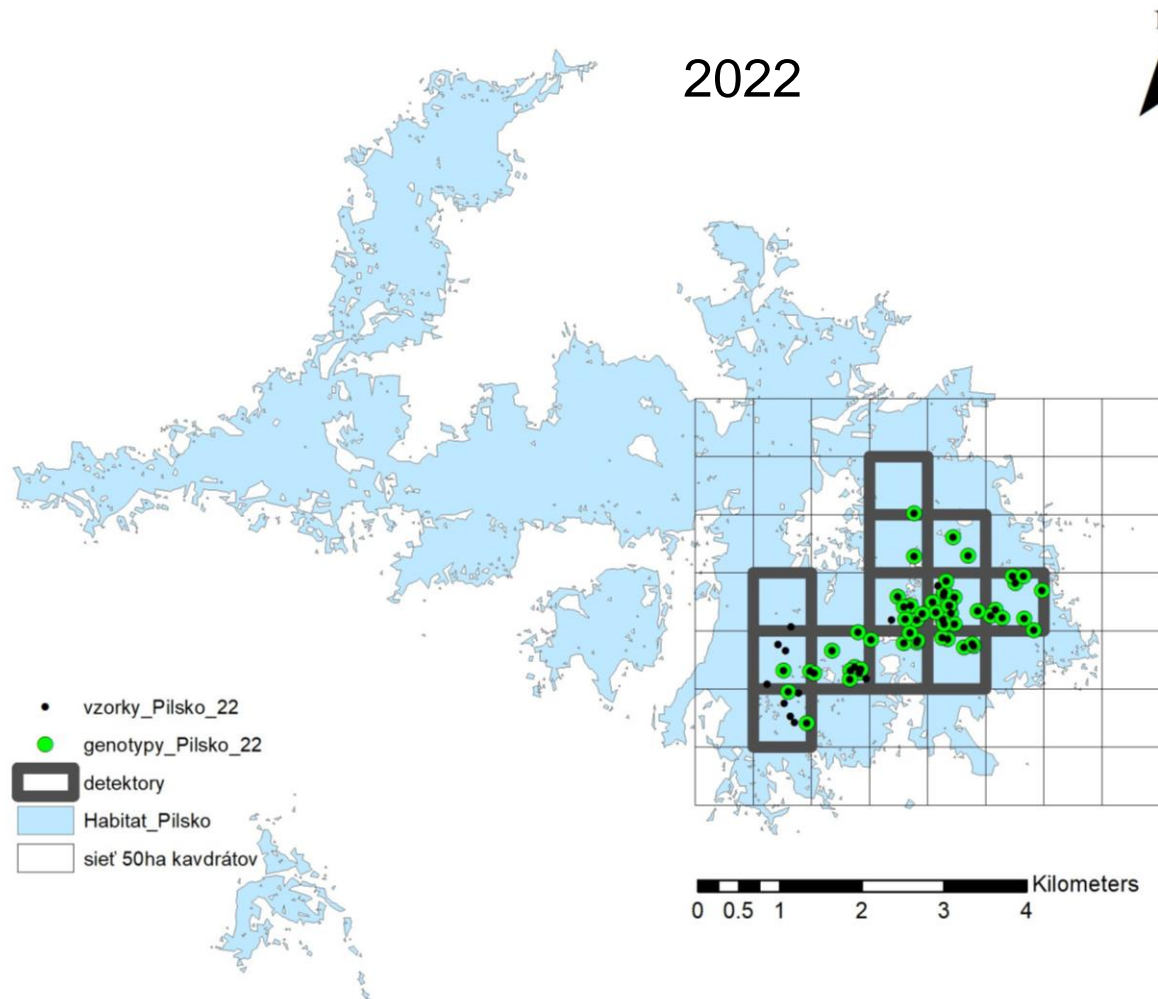
Paráč 2022
60 vzoriek
49 genotypov

Paráč 2023
131 vzoriek
116 genotypov

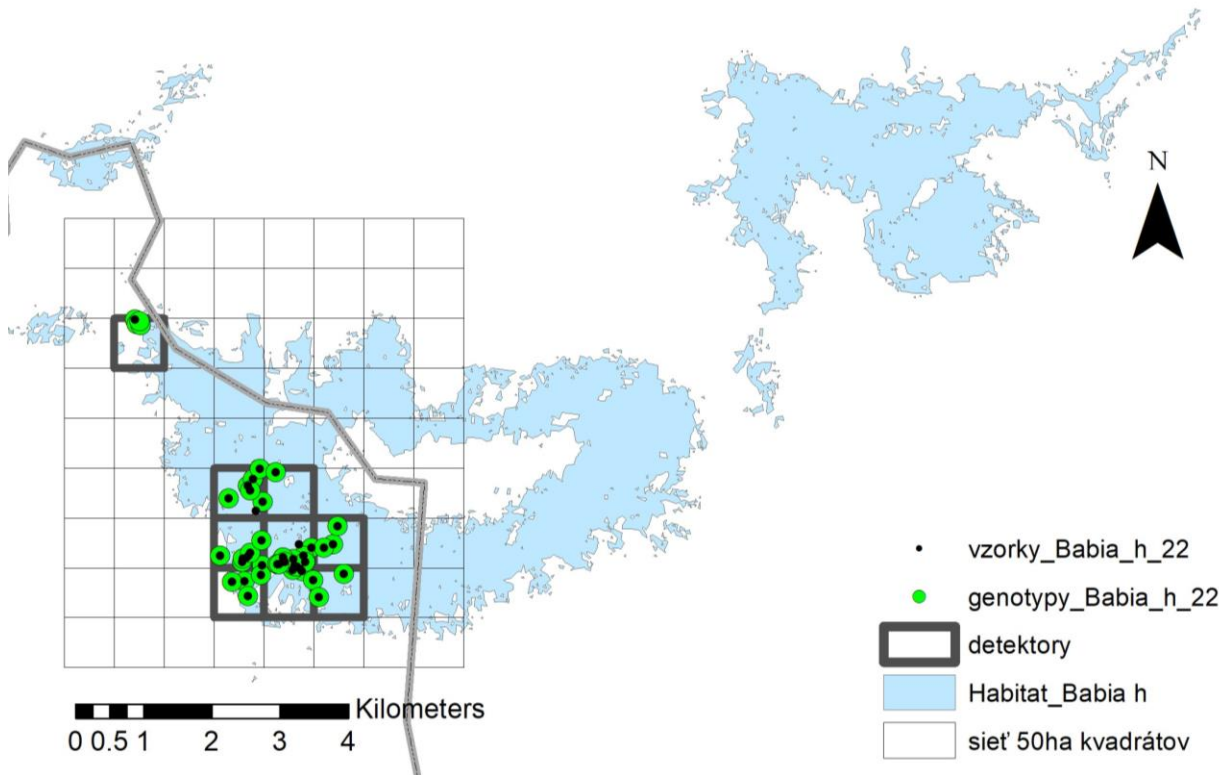

Populácia	ROK	NS	Abundancia	SD	CI 95%	Denzita ind/km ²	SD	CI 95%	Výmera biotopu	Abundancia v EFP (CI95%)
Pilsko	2022	14	14,16	±1,30	(13-17)	1,24	±0,11	(1,14-1,49)	35,05 km ²	43,46 (39,96–52,20)
	2023	24	24,11	±1,14	(23-26)	1,54	±0,07	(1,43–1,63)		63,09 (60,64–67,65)*

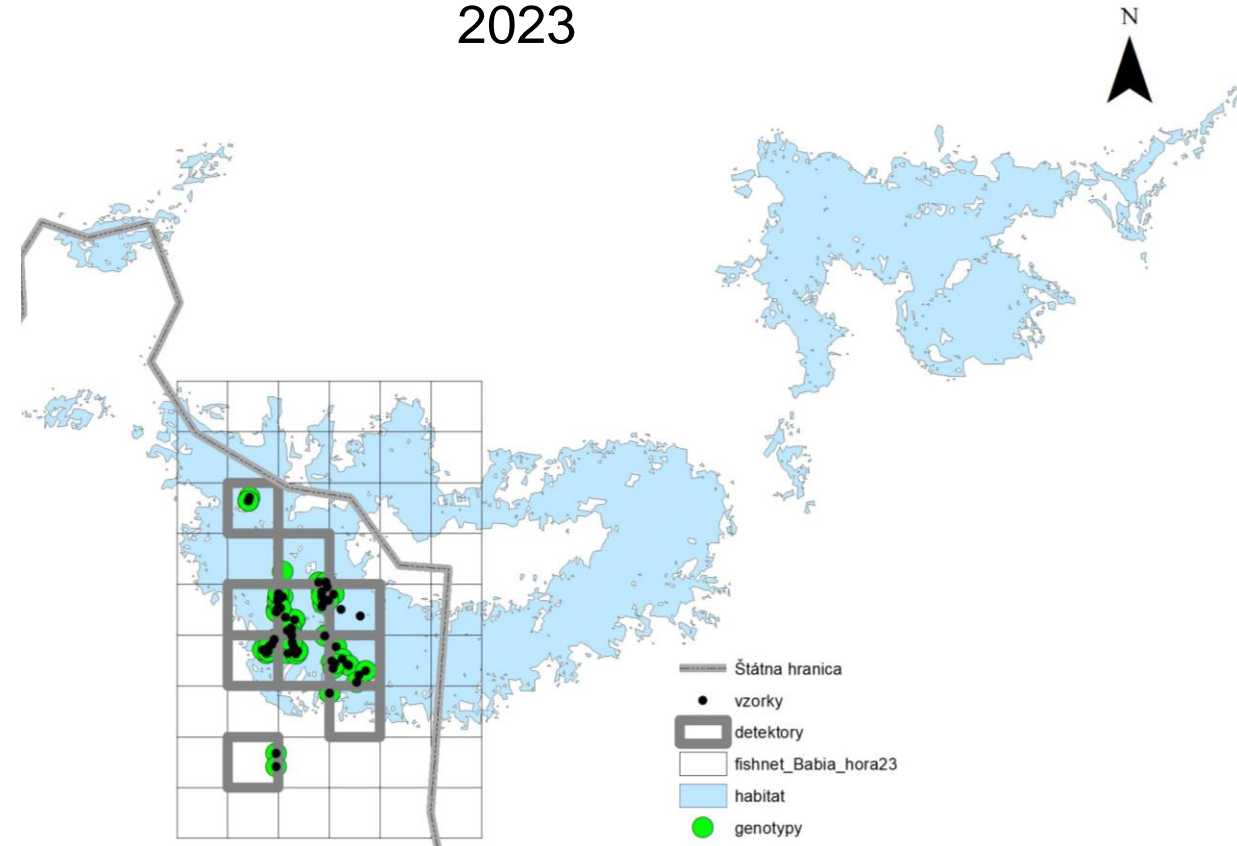

	ROK	NS	Abun-			Denzita			Výmera biotopu	Abundancia v EFP (CI95%)
			dancia	SD	CI 95%	ind/km ²	SD	CI 95%		
Babia hora	2022	9	11,05	±1,98	(9-15)	1,31	±0,24	(1,07-1,78)	28,96 km ²	37,94 (30,98-51,55)
	2023	9	11,96	±1,17	(11-14)	1,51	±0,14	(1,39-1,79)		43,72 (40,25-51,83)*

2022

2023

Odhad abundancie a denzity

	ROK	NS	Abun-			Denzita			Výmera biotopu	Abundancia v EFP (CI95%)
			dancia	SD	CI 95%	ind/km ²	SD	CI 95%		
Babia hora	2022	9	11,05	±1,98	(9-15)	1,31	±0,24	(1,07-1,78)	28,96 km ²	37,94 (30,98-51,55)
	2023	9	11,96	±1,17	(11-14)	1,51	±0,14	(1,39-1,79)		43,72 (40,25-51,83)*
Pilsko	2022	14	14,16	±1,30	(13-17)	1,24	±0,11	(1,14-1,49)	35,05 km ²	43,46 (39,96–52,20)
	2023	24	24,11	±1,14	(23-26)	1,54	±0,07	(1,43–1,63)		63,09 (60,64–67,65)*
Paráč	2022	14	18,64	±3,39	(14-25)	1,21	±0,22	(0,91-1,62)	21,82 km ²	26,40 (19,86–38,35)
	2023	17	18,37	±1,33	(17-21)	1,05	±0,08	(0,97–1,20)		22,91 (19,86–26,18)*

Odporúčania

- Zbierať čerstvé vzorky
- Nezbierať zbytočne veľké množstvo vzoriek na malej ploche, ale vo vzájomnej vzdialenosti aspoň 25m
- Zaznamenávať koordináty a prejdené trasy
- Včasné doručenie do laboratória
- Potreba nastavenia systematického monitoringu genetickej premenlivosti (10-15 jedincov za EFP ročne).

Spolupracovali

Peter Smolko, TUZVO
(štatistické analýzy)

Jakub Kubala, TUZVO
(modely početnosti SCR)

Diana Krajmerová, TUZVO
(fragmentačná analýza, genotypovanie)

Gabriela Arendášová, TUZVO
(extrakcia DNA)

Róbert Pazúr, SAV
(modelovanie biotopov)

Matúš Búci, SAV
(extrakcia DNA)

Ďakujem za pozornosť

Peter Klinga, Lesnícka Fakulta, TUZVO, peter.klinga@gmail.com,

0948 474 975, <https://kf.tuzvo.sk/sk/peter-klinga-homepage>